

WOJCIECH SUDER

OSADA KULTURY ŁUŻYCKIEJ NA STANOWISKU IWANOWICE-BABIA GÓRA II

Opracowanie to jest analizą materiałów osadowych kultury łużyckiej pochodzących z wielokulturowego stanowiska Iwanowice-Babia Góra II*. Celem tych studiów było uzyskanie odpowiedzi na pytania o czas funkcjonowania osady, jej zasięg, oraz sposób i rozplanowanie zabudowy. Dokonano także próby umiejscowienia jej wśród innych śladów osadnictwa ludności wspomnianej kultury, w zwartym morfologicznie rejonie jakim jest Kotlina Iwanowicka. W tym celu poddano analizie pozostałości tej osady: zarówno zabytki ruchome (dotyczy to głównie ceramiki, która stanowiła podstawę dla określenia chronologii) jak też obiekty nieruchome, które pozyskano w rezultacie systematycznych badań wykopaliskowych. Wszystkie materiały, które są przedmiotem niniejszego opracowania (materiał ruchomy oraz dokumentacja) znajdują się w Pracowni Archeologicznej Polskiej Akademii Nauk w Igołomi pod Krakowem.

* Jest to skrócona wersja pracy magisterskiej napisanej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierunkiem dr hab. J. Chochorowskiego, której recenzentem był prof. dr hab. M. Gedl.

W tym miejscu zwracam się z podziękowaniami do prof. dr hab. Jana Machnika, który użyczył mi swoich materiałów stanowiących część wyników jego wieloletnich badań wykopaliskowych na Babiej Górze. Dziękuję również doc. dr hab. Sławomirowi Kadrowowi za udostępnienie swoich notatek, które bardzo mi pomogły, szczególnie w trudnych początkach opracowywania zabytków.

STANOWISKO BABIA GÓRA W IWANOWICACH

Iwanowice są wsią położoną na obszarze województwa małopolskiego, w powiecie miechowskim. W jej obrębie, na zachodnim brzegu doliny Dłubni znajduje się wyniesienie zwane Kiepora, którego cyfrowym odgałęzieniem jest Babia Góra (Kadrow 1991, s. 1) (ryc. 1).

Iwanowice leżą w tzw. Kotlinie Iwanowickiej, która położona jest w środowisku wyżyn lessowych. Kotlina ta rozpościera się u zbiegu rzeki Dłubni i jej prawobrzeżnego dopływu Minożki i jest z punktu widzenia geomorfologicznego wyodrębnionym regionem (Kadrow 1991, s. 16; Machnikowie, Kaczanowski 1987, s. 10).

Teren stanowiska na Babiej Górze pokryty jest grubym płaszczem lessowym, w podłożu znajduje się opoka wapienna, w której tkwią bryły surowca wapiennego (Machnikowie, Kaczanowski 1987, s. 11). Utwory lessowe są skałą macierzystą gleb brunatnych. Cały obszar stanowiska odkryty i objęty gruntami rolnymi, poddawany jest ciągłym czynnikom erozyjnym. Babia Góra I i II ma długość około 520 m i szerokość około 230 m. Całkowita powierzchnia Babiej Góry wynosi około 16 ha (Babia Góra I i II — 8 ha, Babia Góra III — 8 ha), a różnice wzniesień między najwyższymi i najniższymi partiami stanowiska wynoszą 25 m (275–300 m n.p.m.) (Kadrow 1991, s. 17–18).

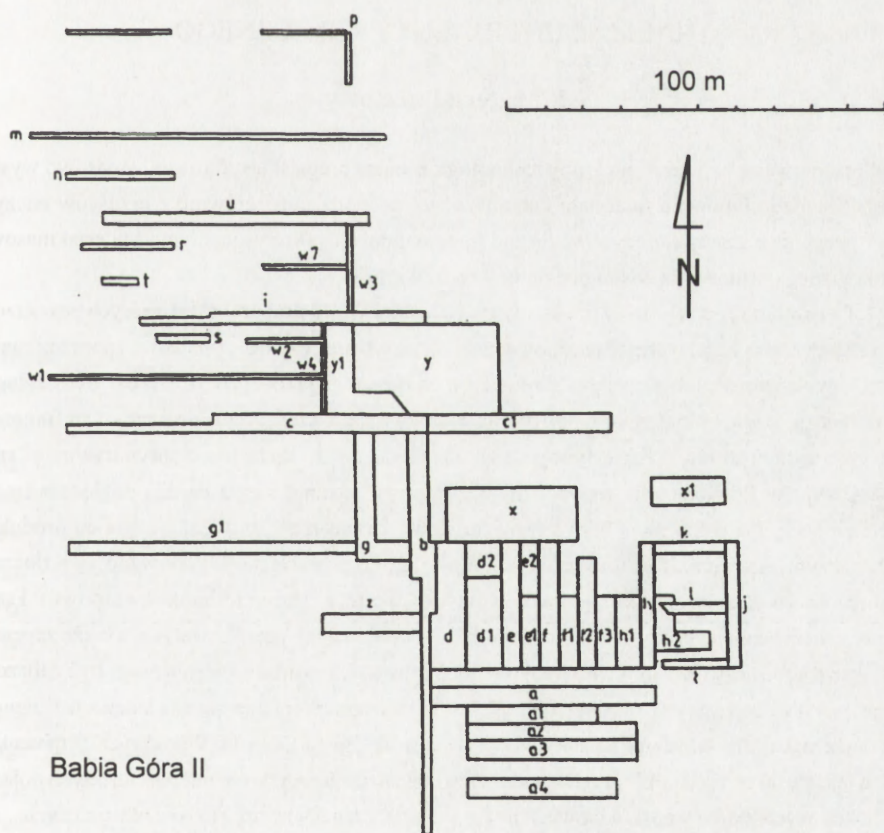
W latach 1967–1974 (z przerwą w 1970 roku) przeprowadzono na Babiej Górze kompleksowe badania wykopaliskowe, którymi kierował Jan Machnik

Ryc. 1. Położenie stanowiska Iwanowice-Babia Góra II w Iwanowicach.

Fig. 1. Location of the Iwanowice-Babia Góra II site in Iwanowice.

(Machnikowie 1973, s. 141–142). Prace te były realizowane przez Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN we współpracy z Museum of Anthropology University of Michigan, a następnie ze State University of New York at Buffalo, przy wydatnej pomocy Smithsonian Institution (Machnikowie 1973, s. 142, przypis 5). W wyniku tych badań, w których oprócz archeologów uczestniczyli także antropolodzy, paleozoologowie i okresowo inni specjaliści (Machnikowie 1973, s. 143), uzyskano bardzo bogaty zespół źródeł, który umożliwił rozpoznanie cmentarno-osadniczego kompleksu z wczesnego okresu epoki brązu (Kadrow 1991; Kadrow, Machnikowie 1992; Machnik 1977, s. 49 i dalej; Machnikowie 1973). Odkrywając pozostałości z tego okresu na Babiej Górze, natrafiono także na liczne obiekty neolityczne, trzcinieckie oraz łużyckie. Materiały kultury łużyckiej koncentrowały się głównie na Babiej Górze II, a działalność osadnicza ludności tej kultury przyczyniła się w znacznym stopniu do zniszczenia dużej części mierzanowickiej nekropolii (Kadrow, Machnikowie 1992, s. 9, 48, ryc. 8;

Ryc. 2. Rozmieszczenie wykopów na Babiej Górze II (za Kadrow 1991).
Fig. 2. Location of excavation trenches on Babia Góra II (after Kadrow 1991).

Machnikowie 1973, s. 149). Na 150 pochówków kultury mierzanowickiej aż 26 było zniszczonych całkowicie i tylko dzięki wnikliwym analizom udało się połączyć pochodzące z nich szczątki ludzkie i elementy wyposażenia w zespoły grobowe (Kadrow, Machnikowie 1992, s. 9).

Całe stanowisko charakteryzuje się dużym nasyceniem materiałów, które pochodzą z okresu neolitu, kultury mierzanowickiej, trzcinieckiej i łużyckiej. Występują też mniej liczne zabytki z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza. Powodowało to nieraz pewne trudności przy wydzielaniu materiałów łużyckich, szczególnie w przypadkach występowania małych, niecharakterystycznych fragmentów ceramiki pochodzących spoza obiektów. Ceramika łużycka pochodząca ze stanowiska Babia Góra II jest w zdecydowanej części mocno rozdrobniona, choć zdarzają się także większe fragmenty, na podstawie których można było przeprowadzić klasyfikację naczyń opierając się na rysunkowych rekonstrukcjach niektórych form.

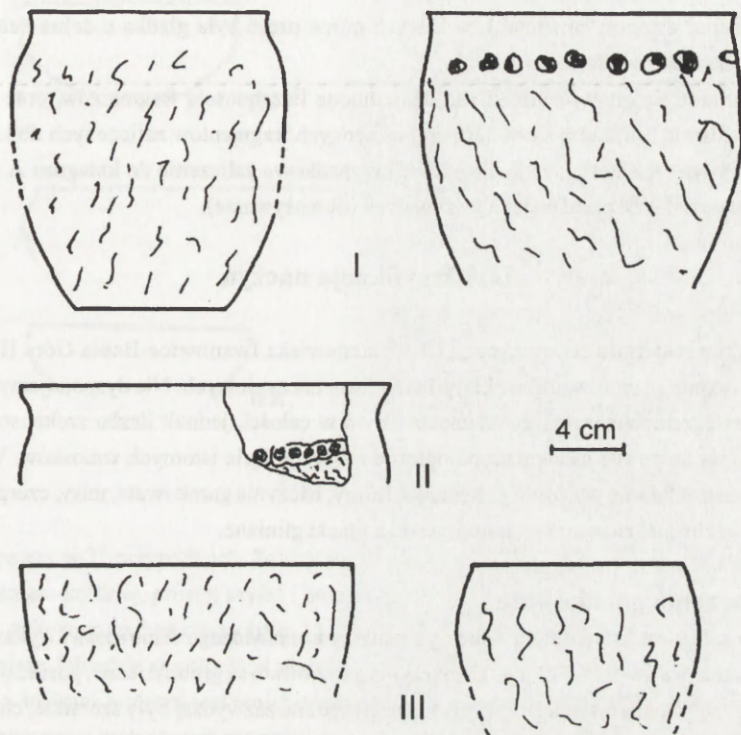
ANALIZA MATERIAŁU CERAMICZNEGO

I. Materiał masowy

Prezentowany tu podział na grupy technologiczne jest próbą sklasyfikowania masowo występującego, rozdrobnionego materiału ceramicznego, pochodzącego głównie z brzuśców naczyń, który licznie przeważa zdecydowanie nad fragmentami charakterystycznymi. Materiał masowy z omawianego stanowiska został podzielony na trzy grupy.

1. Ceramika typu A — są to fragmenty grubościenne (5–15 mm grubości), których powierzchnie zewnętrzne są bardzo często chropowate, obmazywane, czy też szorstkawe (poprzez zaniechanie wygładzania). Ich barwa uzależniona jest od sposobu i jakości wypału, może być ceglasta, czerwona, szara, brązowa, również czarna. Bardzo często, szczególnie na większych fragmentach tych naczyń struktura barwy jest po prostu plamista co związane jest z „prymitywnym” sposobem wypału. Powierzchnie wewnętrzne zazwyczaj gładzone, nieraz bardzo dokładnie (m.in. poziome ślady gładzika) mają barwę szarą, brązową lub czarną. Domieszka użyta do produkcji tych naczyń jest najczęściej mineralna średnio- oraz gruboziarnista. Uzyskiwano ją z tłuczniwa skalnego barwy czerwonej lub dodawano piasek (często występują ułamki kwarcowe). Fragmenty zaliczone do tej grupy ceramiki pochodzą głównie z naczyń garnkowatych, a także zapewne z większych mis, czy też z innych form, które nie zostały zrekonstruowane, ale mogą być zaliczone do naczyń tzw. kuchennych, „grubej roboty”. Jest to najliczniej reprezentowana kategoria fragmentów naczyń kultury łużyckiej na stanowisku Iwanowice-Babia Góra II. Wśród tych fragmentów pojawiają się także takie, na których stwierdzono obecność nieregularnie rozmieszczonych dołków paznokciowych, dołków paznokciowych na listwie plastycznej, czy też guzków plastycznych.

2. Ceramika typu B — zaliczono tu fragmenty naczyń tzw. stołowych, cienkościennych (grubość 3–6 mm, choć sporadycznie do 8 mm), które charakteryzowały się bardzo starannym opraco-

Ryc. 3. Typy naczyń garnkowych.

Fig. 3. Pot types.

waniem powierzchni, poprzez jej bardzo dokładne wygładzanie (często wyblyszczanie). Barwa powierzchni była czarna, szaroczarna, brunatna, sporadycznie nawet nieco jaśniejsza. Do produkcji tych naczyń stosowano domieszkę mineralną drobnoziarnistą. Zaliczone do tej grupy fragmenty pochodzą z takich form jak: misy, kubki i czerpaki. W obrębie tego materiału znalazły się też dwa ciekawe fragmenty z jednego (?) naczynia, które posiadają ornament dwóch poziomych rzędów dołeczków oraz trzech poziomych linii rytych (ryc. 15: 3), fragment z trzema krótkimi pionowymi rytymi kreskami, oraz fragment z płytkim, okrągłym dołkiem. Ornament poziomych linii rytych i dołeczków znany jest w materiałach ze stanowiska kultury łużyckiej w Krakowie-Pleszowie (Kogus 1985, tabl. LXXIV: 7).

3. Ceramika typu C — jest to grupa fragmentów pochodzących z naczyń wazowatych, grubościennych (5–15 mm), których powierzchnia zewnętrzna była barwy szarej, brunatnej, czarnej, ceglastej lub kremowej i charakteryzowała się dość dokładnym wygładzeniem. Najczęściej było to wyblyszczanie za pomocą gładzika, którego ślady stwierdzono na obu powierzchniach naczyń. Domieszka była w tym przypadku również mineralna średnio- i gruboziarnista (m.in. kawałki kwarcu i wapienia). Zaliczono tu także niektóre fragmenty z powierzchnią obmazywaną, wykazujące ewidentne pochodzenie z naczyń tego typu (występujące wraz z fragmentami waz i posiada-

jące taką samą strukturę przełomu), w których górna część była gładka a dolna bardzo często obmazywana lub chropowata.

Wydzielenie tej grupy ceramiki jest uzasadnione liczebnością fragmentów, oraz ewidentną różnicą między ich strukturą i strukturą grubościennych fragmentów zaliczonych do kategorii A. Należy przy tym zaznaczyć, że jest możliwe przypadkowe zaliczenie do kategorii A niektórych fragmentów z dolnych partii naczyń wazowatych (obmazywanie).

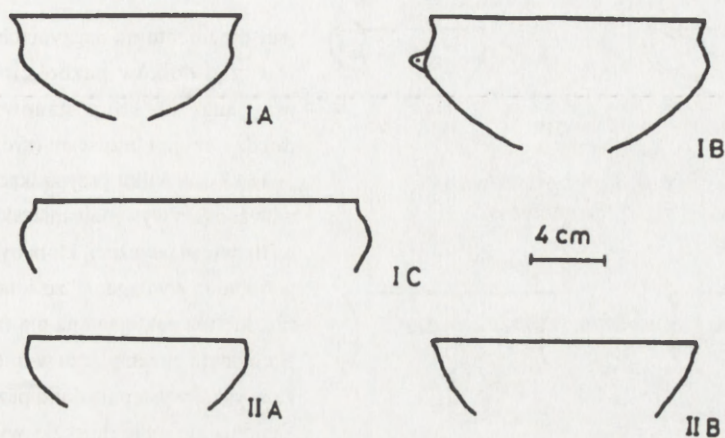
II. Klasyfikacja naczyń

Charakter materiału ceramicznego KŁ ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra II ogranicza w dużym stopniu przeprowadzenie klasyfikacji form naczyniowych. Nie dysponujemy właściwie ani jednym egzemplarzem naczynia zachowanym w całości, jednak liczba zrekonstruowanych form pozwala na pewne ustalenia typologiczne i wyciągnięcie istotnych wniosków. W posiadanym materiale udało się wyróżnić następujące formy: naczynia garnkowe, misy, czerpaki, kubki, naczynia wazowate, naczynia miniaturowe oraz placki gliniane.

1. Naczynia garnkowe

Jest to kategoria, która skupia wiele egzemplarzy z omawianego stanowiska i wykazuje pewne różnicowanie wewnętrzne. Wszystkie naczynia garnkowe są grubościenne, posiadają domieszkę średnio- i gruboziarnistą, ich powierzchnie zewnętrzne zazwyczaj były szorstkie, chropowate, lub też obmazywane. Cechą wspólną dla prawie wszystkich okazów zaliczonych do tej szeroko pojętej kategorii jest specyficzne potraktowanie górnej części naczynia — szyjki. Chodzi tu mianowicie o fakt całkowitego wygładzenia (nieraz jest to nawet wyblyszczanie) wąskiego pasa (czasami do kilku centymetrów szerokości) bezpośrednio pod wylewem naczynia. Poniżej powierzchnia jest natomiast wyraźnie szorstka lub chropowata (przez zabieg obmazywania, chropowacenia lub też po prostu nie wygładzania) co bardzo wyraźnie oddziela od siebie te dwie powierzchnie. Często między nimi występuje rząd dołków paznokciowych. Wydzielając poszczególne typy posiłkowano się częściowymi rekonstrukcjami, które wykonano dzięki licznym fragmentom z krawędzią wylewu. Z tego to powodu podział jest uzależniony od kształtu wylewu naczynia, sposobu jego wychylenia, oraz stosunku wylewu do maksymalnej wydętości brzuśca (ryc. 3). Całościowa rekonstrukcja występuje tylko w jednym przypadku (ryc. 17: 3). Jak wynika z posiadanego materiału naczynia te mają brzuśce mniej lub bardziej baniaste, ich profil jest stosunkowo łagodnie wygięty, średnica wylewu jest mniejsza lub czasami równa maksymalnej wydętości brzuśca, natomiast dna naczyń były chyba niewiele mniejsze od średnicy wylewu. Jeśli chodzi o dna to oprócz płaskich jest także wiele egzemplarzy den wklęsłych co zostało zaznaczone w poniższej klasyfikacji.

Typ I: są to naczynia o łagodnie wygiętym profilu, lekko baniastym brzuścu, słabo wyodrębnionej szyjce i wylewie nieznacznie wychylonym na zewnątrz. Niekiedy pod szyjką naczynia występuje rząd dołków paznokciowych (np. ryc. 13: 3). Wśród naczyń garnkowatych ten typ jest

Ryc. 4. Typy mis.
Fig. 4. Basin types.

reprezentowany w 21 przypadkach. Zaliczono tu również jeden egzemplarz, który charakteryzuje się posiadaniem krótkiej, prostej szyjki i bardziej baniastym brzuścem (ryc. 10: 4).

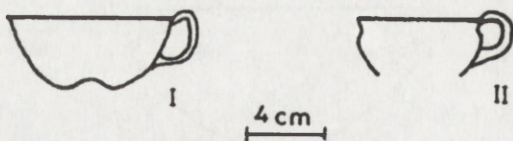
Typ II: zaliczono tu dwa okazy (ryc. 18: 3), które różnią się od wyżej opisanych ostrzejszym profilowaniem. Ich szyje są wyraźniej wyodrębnione, wylewy bardziej zdecydowanie wygięte na zewnątrz, a średnica wylewu jest mniej więcej równa maksymalnej wydętości brzuśca. Niestety brak niższych partii tych naczyń nie pozwala na ściślejszą ich definicję. W obu przypadkach występuje ornament w postaci rzędu dołków paznokciowych.

Typ III: zaliczono tu naczynia o kształcie jajowatym, w których profilu nie można oddzielić szyi od brzuśca, choć wyróżniona ona jest na powierzchni zewnętrznej przez zabieg wygładzania bezpośrednio pod wylewem tak jak w przypadku większości naczyń garnkowatych. Maksymalna średnica naczynia znajduje się na krawędzi wylewu (ryc. 16: 4), lub nieco poniżej (ryc. 11: 2, 17: 4).

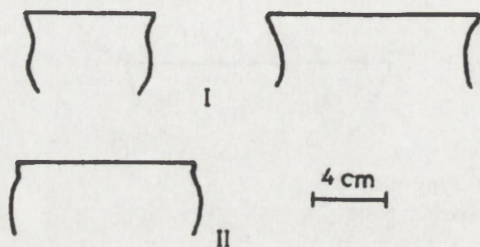
Należy tu zaznaczyć, że dwa egzemplarze mają większą średnicę wylewu (34 cm i 26 cm — ryc. 17: 4) w stosunku do pozostałych — prawdopodobnie spełniały funkcje naczyń zasobowych.

Zapewne do tej grupy naczyń należy zaliczyć duże nieraz fragmenty przydenne z powierzchnią zewnętrzną chropowatą czy też obmazywaną, charakteryzujące się występowaniem den wklęsłych (10 przypadków) (np. ryc. 10: 3, 15: 1). W dwóch okazach dna te są wyodrębnione z profilu naczynia (ryc. 10: 3). Niestety nie posiadamy żadnego egzemplarza całościowego, w którym występuje takie specyficzne dno, jednak z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że takie dna pochodzą z naczyń garnkowatych. Świadczą o tym większe fragmenty ceramiki, w których uchwycono część profilu naczynia, jak również analogie z innych stanowisk kultury łużyckiej. Podkreślenie obecności form z takimi dnami zostało podyktowane ich walorem chronologicznym.

Ornament na naczyniach garnkowatych jest stosunkowo ubogi i ogranicza się do wykonywania dołków paznokciowych, czy też palcowych, oraz guzków plastycznych. Najczęstszym rodza-

Ryc. 5. Typy czerpaków.
Fig. 5. Scoop types.

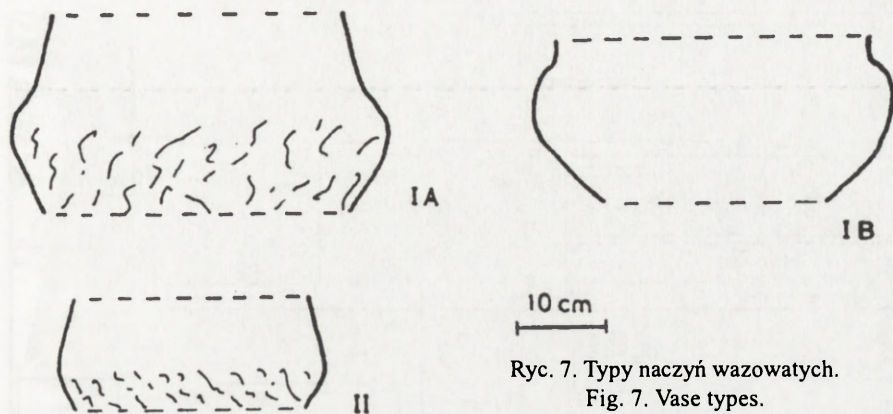

Ryc. 6. Typy kubków.
Fig. 6. Coop types.

jem ornamentu na naczyniach tego typu jest rząd dołków paznokciowych (13 przypadków), które stanowią granicę między szyją i brzuścem (ryc. 13: 3, 14: 3, 18: 3). W kilku przypadkach zaobserwowano fakt występowania takich dołków na listwie plastycznej, która była prawdopodobnie „wyciągana” ze ścianki naczynia, lub też naklejana na nią (ryc. 11: 4). Na jednym egzemplarzu w miejscu gdzie zazwyczaj występują dołki paznokciowe, znajdują się małe dołeczki wykonywane prawdopodobnie patykiem.

Innym rodzajem ornamentu na naczyniach garnkowych są nieduże guzy plastyczne, prawdopodobnie doklejane do ścianki naczynia. Mają one postać okrągłą (2 okazy), lub podłużną kiedy to ułożone są poziomo w stosunku do dna naczynia (4 okazy, np. ryc. 12: 3). W jednym przypadku na takim podłużnym guzie znajdują się dołki paznokciowe.

Naczynia garnkowe są bardzo popularną kategorią ceramiki w grupie górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej. Typ I wyróżniony w tej klasyfikacji (egzemplarze nie posiadające elementów ornamentacyjnych) odpowiada niektórym popielnicom typu C wg klasyfikacji Durczewskiego, który uznaje je za związane raczej wyłącznie z grupą górnośląsko-małopolską kultury łużyckiej i datuje je w podgrupie krakowskiej od Ha C (Durczewski 1946, s. 37; 1948, tabl. XXIV: 4). Także garnki typu A wg Durczewskiego (Durczewski 1946, s. 46; 1948, tabl. XXXV: 4, 12, 14, 17, 20, 21, 33) odpowiadają typowi I wyróżnionemu w tej pracy. Takie naczynia występują w grobach szkieletowych grupy górnośląsko-małopolskiej, datowanych na koniec epoki brązu i wczesną fazę okresu halsztackiego (Gedl 1964, s. 51), m.in. w Dankowie, pow. kłobucki (Gedl 1961, s. 94), są bardzo liczne na wczesnohalsztackim cmentarzysku w Częstochowie-Rakowie (Błaszczak 1965, tabl. Iif, Vic). Występują na osadach i cmentarzyskach podgrupy krakowskiej m.in. w Skotnikach (Antoniewicz 1920, tabl. VIII, 21), Krakowie-Mogile (Bazielich 1992a, ryc. 9; 1992b, tabl. X: 5, XVII: 19), Podłężu (Rydzewski 1989, tabl. VIII: 15, IX: 7), Krakowie-Pleszowie (Rachwaniec 1981, ryc. 10h, 12k), Baczynie (Prokopowicz — Krauss 1967, tabl. III: 1), Iwanowicach-Klinie (Gedl 1982, ryc. 10c; Kozłowski 1912, tabl. III: 23). W grupie śląskiej występują one często w grobach datowanych na V okres EB (Gedl 1982, tabl. I: 8; XIV: 6). Są natomiast nielicznie reprezentowane na terenach kielecczyny, m.in. na cmentarzysku w Janowicach Poduszowskich-Antoniowie, pow. Kielce (Matoga B., Matoga A. 1985, tabl. VI: 10; XII: 9; XIII: 1), Nagłowicach, pow. Jędrzejów (Rogozińska 1960, tabl. I: 2; III: 5), i w Kołaczkowicach pow. Busko gdzie datowane są podobnie na koniec epoki brązu i okres halsztacki (Miśkiewicz

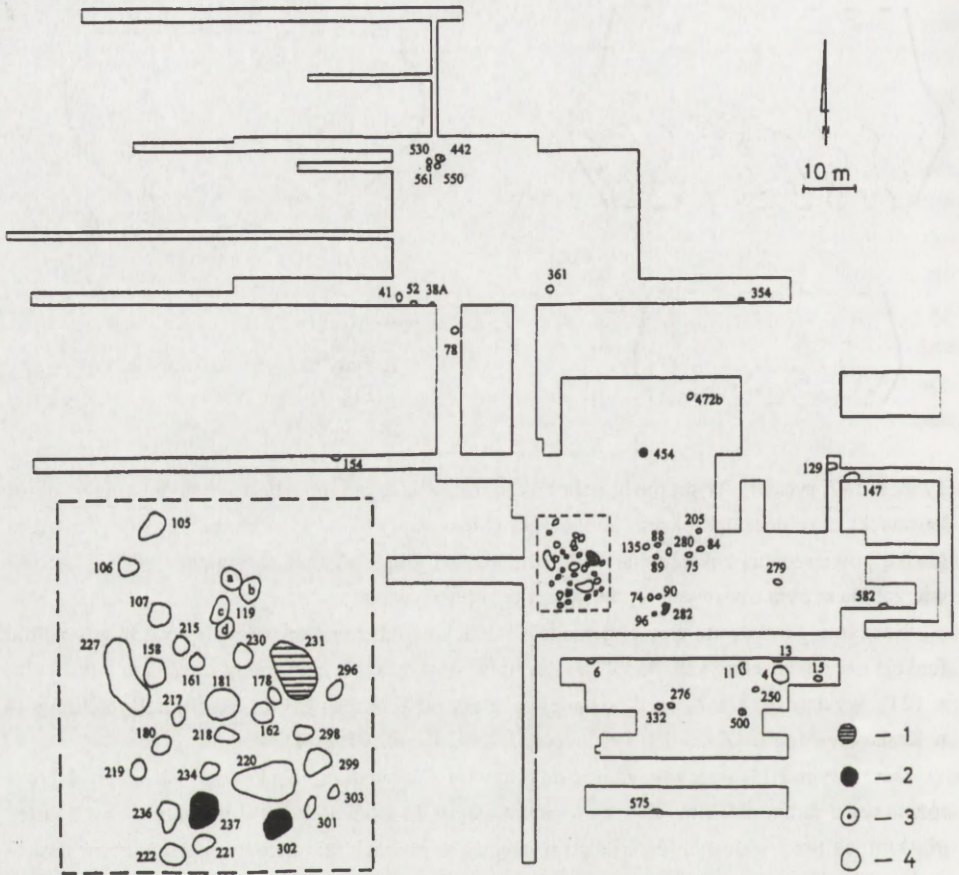
Ryc. 7. Typy naczyń wazowatych.
Fig. 7. Vase types.

1968, s. 147, ryc. 21). W grupie tarnobrzezkiej naczynia tego typu datowane są głównie na okres halsztacki oraz początek okresu lateńskiego (Moskwa 1976, s. 55) i charakteryzują się często gładką powierzchnią zewnętrzną, w odróżnieniu od grupy górnośląsko-małopolskiej gdzie powierzchnia ta była z reguły chropowata czy też obmazywana.

Naczynia garnkowate typu II posiadają stosunkowo duże rozmiary wylewów, mogły pełnić funkcje naczyń zasobowych. Podobne egzemplarze tak właśnie interpretowane (Bazielich 1992b, s. 121), wystąpiły na osadzie datowanej na czasy od V okresu EB do okresu halsztackiego D w Krakowie-Mogile (Bazielich 1992a, ryc. 7; 1992b, tabl. VI: 5, XI: 4).

Garnki typu III Durczewski zalicza do grupy form jajowato-doniczkowatych bezuchych i różni typ z dnem płaskim, oraz z dnem wklęsłym do środka. Takie formy (zarówno z dnem płaskim jak też z wklęsłym do środka) występują w grobach szkieletowych grupy górnośląsko-małopolskiej datowanych na V okres EB i okres halsztacki (Gedl 1964, s. 50, tabl. VII/1b, 2b, 4a), m.in. w Dankowie, pow. Kłobuck (Gedl 1961, s. 94), oraz w Opatowie, pow. Kłobuck (Gedl, Krauss 1961, s. 117, tabl. II: 5). Jest to bardzo liczna kategoria naczyń w podgrupie krakowskiej m.in. wystąpiły one w Iwanowicach-Klinie (Kozłowski 1912, tabl. III: 16, 22), Krakowie-Pleszowie (Rachwaniec 1981, ryc. 12 c), Podłężu (Rydzewski 1989, tabl. II: 1, XXIV: 2). Takie formy posiadające małe uszka w górnej części naczynia występują też na cmentarzysku w Kietrzu, pow. Głubczyce w grobach datowanych na V okres EB (Gedl 1982b, tabl. XXI: 3, XXXIX: 12), oraz w grobach datowanych na okres halsztacki (Gedl 1973, tabl. LXVI: 6, 14, LXIV: 16).

Naczynia z dnem wklęsłym są wg Durczewskiego typem ściśle związanym z grupą górnośląsko-małopolską i dominują w pierwszej fazie okresu halsztackiego (Durczewski 1946, s. 49). Garnki jajowate z takimi dnami są reprezentowane m.in. na cmentarzysku w Piasku, pow. Pszczyna (Jażdżewski 1932, tabl. IX — gr. XXXII, 1, gr. XL, 1; tabl. XII — gr. XLVI, 3, gr. L, 3; tabl. XIV — gr. LIX, 2, gr. LX, 2). Tego typu wklęsłe dna są licznie reprezentowane w garnkach jajowatych, donicowatych i profilowanych na cmentarzysku datowanym na okres halsztacki (głównie Ha C) w Orzechu, pow. Tarnowskie Góry (Abłamowicz 1994, s. 74, tabl. Ia, IIa, Vab, IXag i in.), oraz na cmentarzyskach datowanych głównie na okres halsztacki w Łąbędach-Przyszwóce, pow.

Ryc. 8. Rozmieszczenie obiektów zaliczonych do kultury łużyckiej na stanowisku Iwanowice - Babia Góra II: 1 — jamy mieszkalne, 2 — jamy zasobowe, 3 — paleniska, 4 — jamy o nieustalonej funkcji.

Fig. 8. Location of features of the Lusatian culture on the Iwanowice-Babia Góra II site: 1 — dwelling features, 2 — storage pits, 3 — fireplaces, 4 — pits of unknown function.

Gliwice i w Częstochowie-Rakowie (Abłamowicz 1994, s. 48; Błaszczuk 1965, tabl. Xd, XIVh, XVIj). Znane są także w podgrupie krakowskiej m.in. z Krakowa-Pleszowa (Rachwaniec 1980, tabl. III, 4) i Baczyna (Prokopowicz-Krauss 1967, tabl. III: 1).

Naczynia typu III powszechnie występują na stanowiskach z terenu kielecczyny (m.in. Koprzywnica, Nida, Nietulisko Duże, Welecz). Najstarsze z nich występują w obiektach określonych chronologicznie od końca IV do V okresu epoki brązu włącznie, a najmłodsze pochodzą ze stanowisk późnohalsztańskich lub nawet wczesnolateńskich. Wydaje się jednak, że użytkowano je głównie pod koniec epoki brązu i w okresie halsztańskim C (Miśkiewicz 1968, s. 147, ryc. 5). Tak datuje się je m.in., na cmentarzysku w Nagłowicach, pow. Jędrzejów (Rogozińska 1960, tabl. II: 2, III:

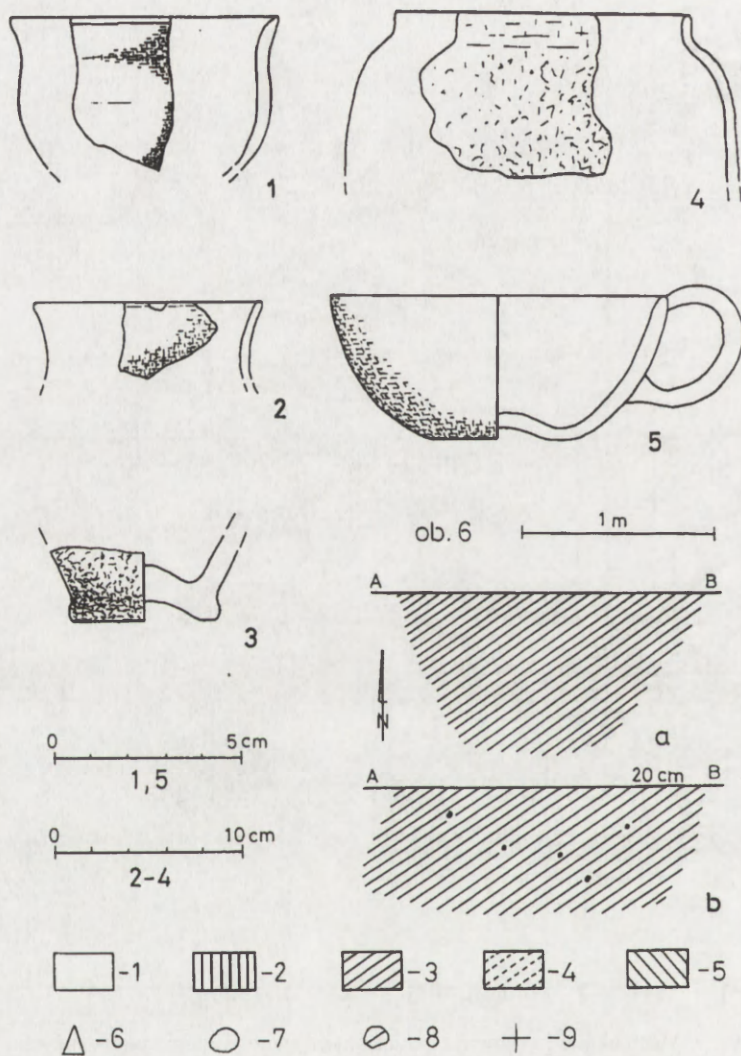

▲ -1 + -2 ● -3 ● -4 1 km

Ryc. 9. Mapa okolic Iwanowic z naniesionymi stanowiskami kultury łużyckiej: 1 — cmentarzysko, 2 — pojedynczy grób, 3 — osada, 4 — ślad osadniczy, BG — Babia Góra, D — Damice, IW — Iwanowice, K — Iwanowice-Klin, M — Maszków, W — Iwanowice-Wysyłek.

Fig. 9. Map of vicinity of Iwanowice with sites of the Lusatian culture: 1 — cemetery, 2 — sole grave, 3 — settlement, 4 — settlement trace, BG — Babia Góra, D — Damice, IW — Iwanowice, K — Iwanowice-Klin, M — Maszków, W — Iwanowice-Wysyłek.

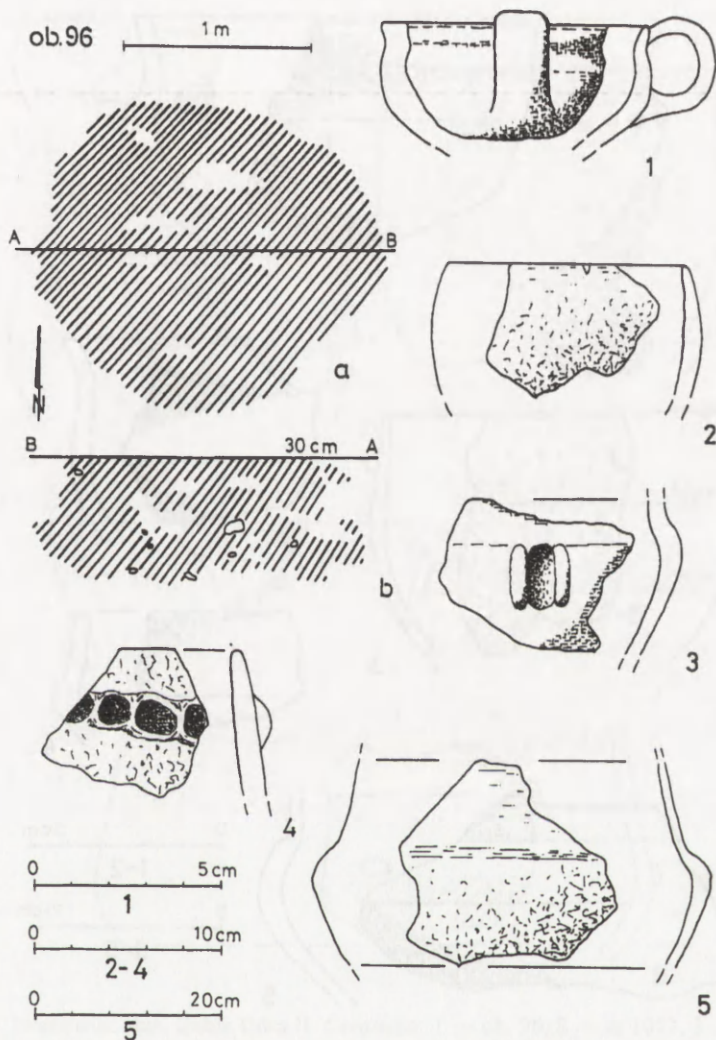
3). Formy tego typu występują na terenach zaliczanych do grupy tarnobrzezkiej kultury łużyckiej gdzie datowane są z reguły na okres halsztacki i początki okresu lateńskiego (Moskwa 1976, s. 55), chociaż możliwe jest ich datowanie także na schyłek EB (Gedl 1994b, s. 36).

Ryc. 10. Iwanowice stan. Babia Góra II. *Ceramika*: 1, 3 — ob. 117, 2 — ob. 119, 4 — ob. 15, 5 — ob. 74. Obiekt 6: a — rzut poziomy na gł. 20 cm, b — profil pionowy od gł. 20 cm.

Objaśnienia do rysunków obiektów: 1 — żółty less, 2 — humus, 3 — wypełnisko barwy brunatnej, 4 — wypełnisko brunatne przemieszane z lesssem, 5 — rudawe przebarwienia, 6 — ceramika, 7 — kamień (kształt), 8 — polepa (grudka), 9 — kości.

Fig. 10. Iwanowice, Site Babia Góra II. *Pottery*: 1, 3 — feature no. 117, 2 — feature no. 119, 4 — feature no. 15, 5 — feature no. 74. Feature no. 6: a — horizontal layout on level 20 cm, b — vertical cross-section from level 20 cm. Legend for feature drawings: 1 — yellow loess, 2 — humus, 3 — brown fill, 4 — brown fill mixed with loess, 5 — reddish smudges, 6 — pottery, 7 — rock (outline), 8 — daubed clay (piece), 9 — bones.

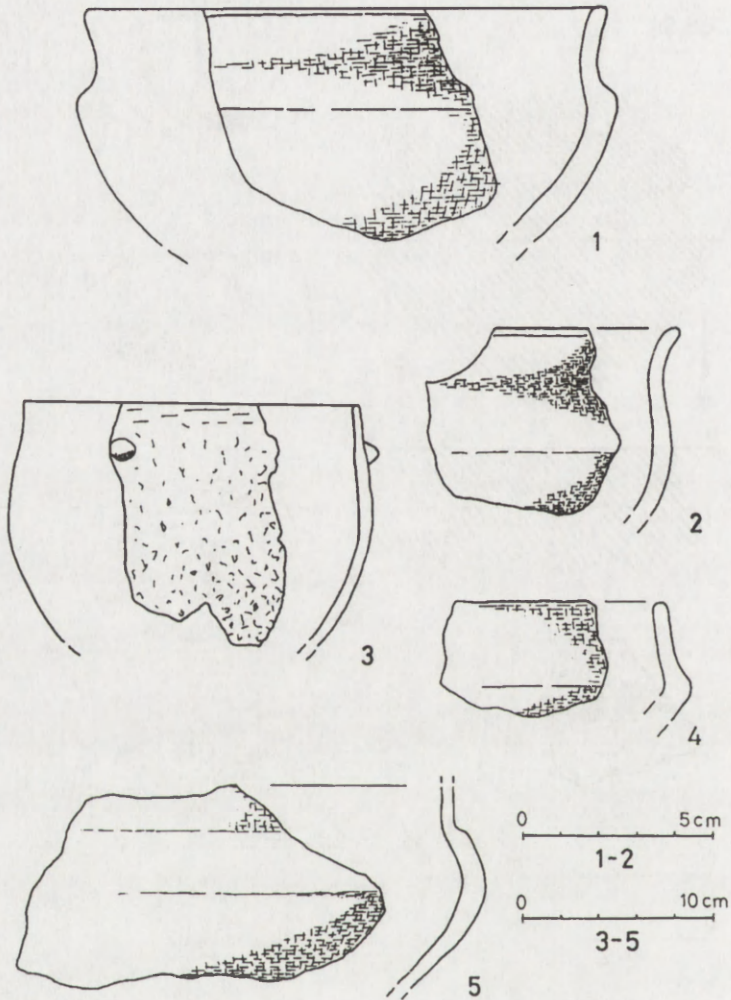

Ryc. 11. Iwanowice stan. Babia Góra II. Obiekt 96: a — rzut poziomy na gł. 80 cm, b — profil pionowy od gł. 30 cm. *Ceramika*: 1 — ob. 530, 2, 5 — ob. 84, 3 — ar 1292, 4 — ob. 212.

Fig. 11. Iwanowice, Site Babia Góra II. Feature no. 96: a — horizontal layout on level 80 cm, b — vertical cross-section from level 30cm. *Pottery*: 1 — feature no. 530, 2, 5 — feature 84, 3 — are 1292, 4 — feature no. 212.

2. Misy

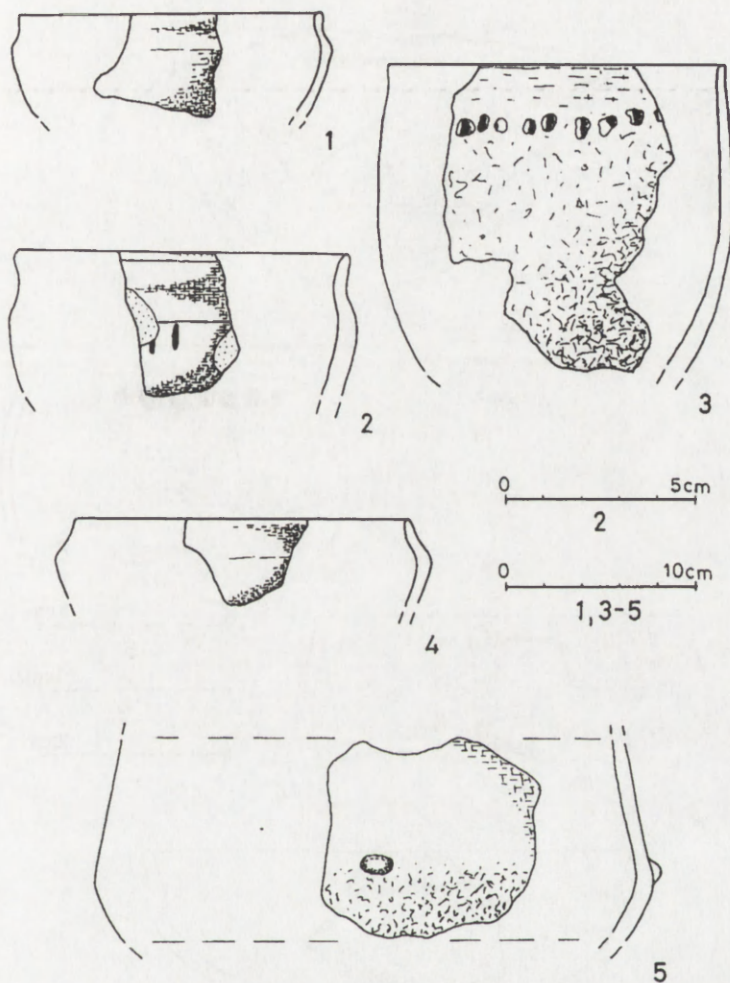
Misy stanowią dużą grupę wśród naczyń występujących na omawianym stanowisku. Naczynia te mają najczęściej powierzchnię gładką, bardzo starannie opracowaną, czasami wyblyszczoną, barwy brunatnej, jasnobrunatnej lub czarnej. Do ich produkcji stosowano domieszkę mineralną drobno- i niekiedy średnioziarnistą. W materiale masowym, rozdrobnionym, a więc nie nadają-

Ryc. 12. Iwanowice stan. Babia Góra II. *Ceramika*: 1, 4 — ar 1012, 2-3 — ob. 276, 5 — ar 1082.
 Fig. 12. Iwanowice, Site Babia Góra II. *Pottery*: 1, 4 — are 1012, 2-3 — feature no. 276,
 5 — are 1082.

cym się do rekonstrukcji form naczyń, wiele fragmentów należących do ceramiki typu B (por. analiza materiału masowego), pochodzi z pewnością ze zniszczonych mis. Sporadycznie zdarzały się także fragmenty, które najprawdopodobniej pochodziły z mis, i posiadały powierzchnię szorstką i mniej starannie wykonaną, z domieszką grubo- i średnioziarnistą.

Wśród zrekonstruowanych egzemplarzy wyróżniono dwa główne typy mis: typ I — profilowane, oraz typ II — w kształcie mniej więcej półkulistym, a w ich obrębie podtypy (ryc. 4). W wyróżnianiu typów cechą podstawową był kształt profilu naczynia, natomiast podtypów —

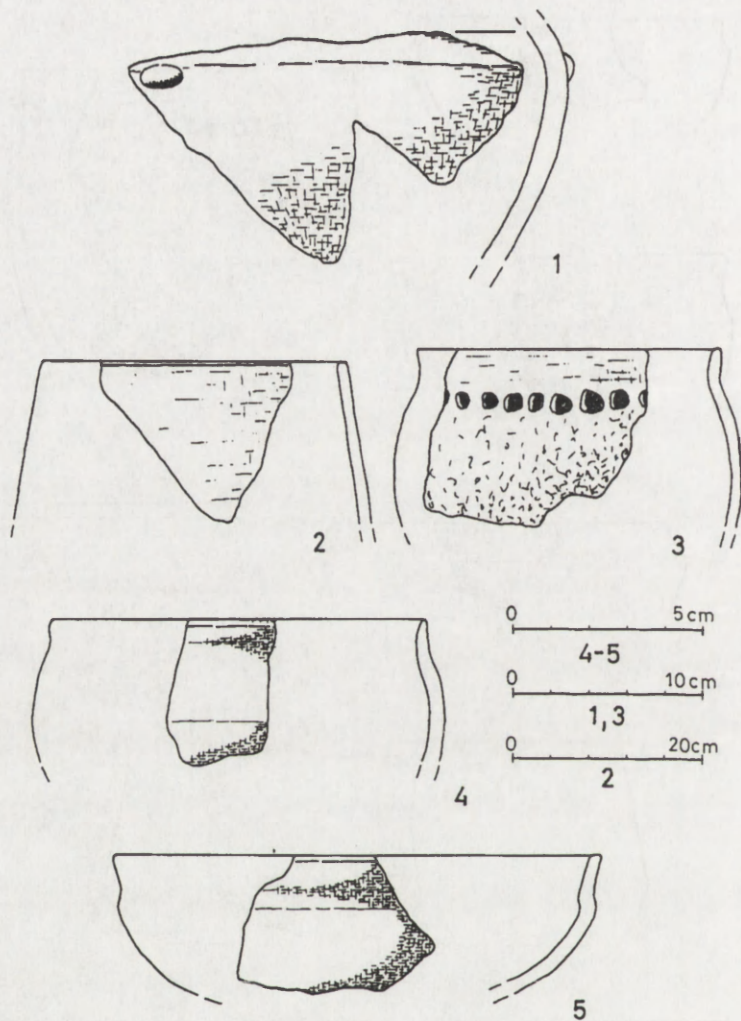
Ryc. 13. Iwanowice stan. Babia Góra II. *Ceramika*: 1 — ob. 96, 2 — ar 1013, 3 — ob. 105, 4 — ob. 106, 5 — ar 1292.

Fig. 13. Iwanowice, Site Babia Góra II. *Pottery*: 1 — feature no. 96, 2 — are 1013, 3 — feature no. 105, 4 — feature no. 106, 5 — are 1292.

stosunek wielkości załomu brzuśca do wielkości wylewu oraz sposób ukształtowania krawędzi wylewu.

Typ I: misy profilowane — posiadają wyraźny załom brzuśca, oraz wyodrębnioną szyję.

Podtyp 1A — zaliczono tu misy, w których średnica wylewu jest większa od maksymalnej średnicy brzuśca, a wylew jest wyraźnie wygięty na zewnątrz (3 okazy, m.in. ryc. 14: 5, 17: 1). Do tej grupy zaliczono również egzemplarz, który nieco różni się od opisanych łagodniejszym profilowaniem oraz obecnością dna wklęsło — wypukłego (ryc. 16: 2).

Ryc. 14. Iwanowice stan. Babia Góra II. *Ceramika*: 1 — ob. 220, 2-4 — ob. 147, 5 — ob. 279.
 Fig. 14. Iwanowice, Site Babia Góra II. *Pottery*: 1 — feature no. 220, 2-4 — feature 147,
 5 — feature no. 279.

Podtyp 1B — zaliczono tu misy, w których średnica wylewu jest równa lub minimalnie mniejsza od maksymalnej średnicy brzuśca, natomiast wylew jest lekko wygięty na zewnątrz (10 przypadków, np. ryc. 12: 1, 15: 2, 17: 2, 18: 1, 19: 1). W tej grupie zabytków na szczególną uwagę zasługuje miska zrekonstruowana rysunkowo w całości (ryc. 15: 2), u której stwierdzono wklęsłe dno, oraz miska z poziomo przekłutym uszkiem umieszczonym na załomie brzuśca (ryc. 19: 1). Należy przy tym stwierdzić, że takie elementy jak wklęsłe dna, czy wyżej opisane uszka mogły

występować także w innych egzemplarzach, jednak fragmentaryczny charakter materiału nie pozwala na stwierdzenie ich obecności.

Podtyp IC — są to misy profilowane, których średnica wylewu jest wyraźnie mniejsza od maksymalnej średnicy brzuśca, nie posiadają wyodrębnionej szyjki a brzeg jest ustawiony pionowo (ryc. 13: 4).

Typ II: misy w kształcie półkulistym.

Podtyp IIA — misa w kształcie półkulistym, z wylewem lekko zagiętym do środka (ryc. 16: 1). Na krawędzi wylewu posiada dwa małe występy.

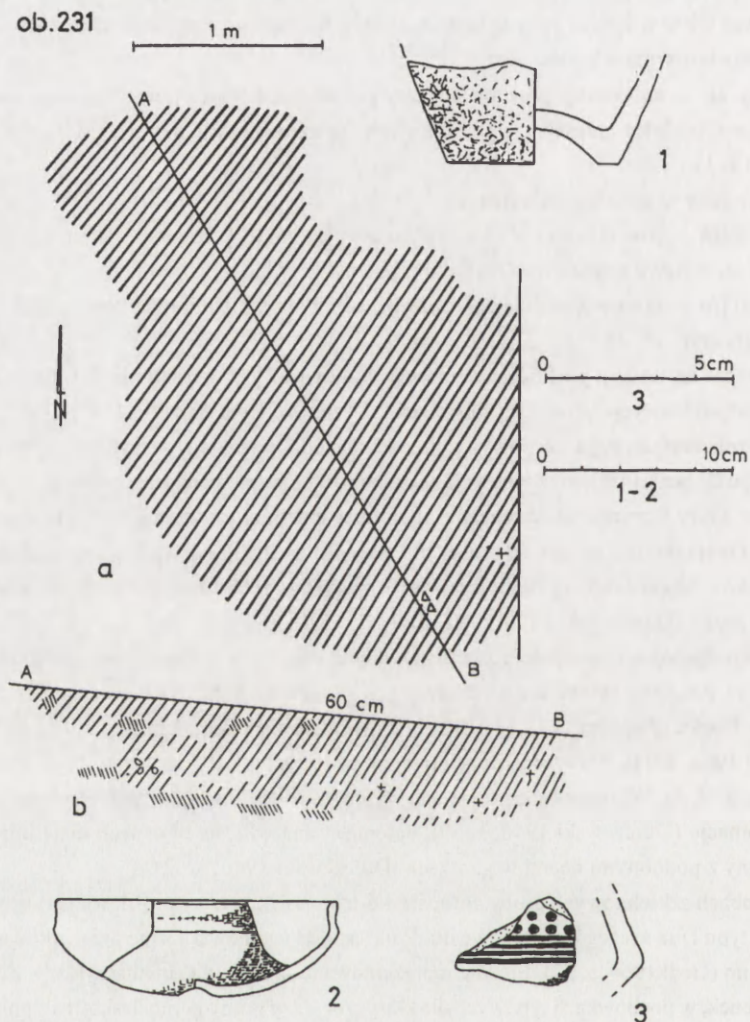
Podtyp IIB — misa w kształcie półkulistym, z lekko wyodrębnionym brzegiem skierowanym na zewnątrz (ryc. 18: 2).

Ornament na misach pochodzących z tego stanowiska jest bardzo ubogi i ogranicza się do „językowatych” występow umieszczonych na krawędzi wylewu (ryc. 16: 1, 17: 2).

Misy zaliczone do typu I w powyższym podziale odpowiadają w klasyfikacji Durczewskiego misom typu C (bez uszek), oraz typowi G (z uszkami). Ze względu na fragmentaryczność materiału z Babiej Góry II trudno jednoznacznie stwierdzić czy były to egzemplarze z uszkami, czy też bez nich. Generalnie misy typu IB z uszkami (tabl. X: 1), stanowią wg Durczewskiego w grupie górnośląsko-małopolskiej typ najliczniejszy ze wszystkich. Są to najbardziej charakterystyczne okazy tej grupy (Durczewski 1946, s. 60). Były one właściwe głównie dla terenów Śląska, a kulminacja ich rozpowszechnienia i rozprzestrzenienia datowana jest na V okres EB (Durczewski 1946, s. 61). Znane są z cmentarzysk datowanych głównie na V okres EB oraz na okres halsztacki C m.in. w Piasku (Reyman 1933, ryc. 38b, ryc. 6), Opatowie (Gedl, Krauss 1961, s. 117), Dankowie (Gedl 1961, s. 94), Wawrzeńczech (Gajewski 1960, tabl. III: 3), Janowicach (Prokopowicz 1961, ryc. 2: 2, 3). Występy na krawędziach wylewów są zjawiskiem częstym i występują różne ich kombinacje (Durczewski 1946, s. 59), natomiast dna wklęsłe w misach mają mieć związek stylistyczny z podobnymi dnami w garkach (Durczewski 1946, s. 62).

W grobach szkieletowych grupy górnośląsko-małopolskiej misy profilowane (wszystkie zaliczone do typu I) są szczególnie typowe dla V okresu EB i stanowią formę przeżytkową w okresie halsztackim (Gedl 1964, s. 52). Licznie reprezentowane są m.in. na cmentarzysku w Zbrojewsku, pow. Kłobuck, w pochówkach typowych dla klasycznej fazy grupy górnośląsko-małopolskiej, czyli w V okresie EB (Gedl 1986, ryc. 15d; Gedl 1990, ryc. 40 g; Gedl 1994, ryc. 9a, 10a; Gedl 1996, ryc. 39 f). Misy typu I są bardzo liczną kategorią na stanowiskach podgrupy krakowskiej np. Skotniki (Antoniewicz 1920, tabl. IX: 2), Kraków-Mogiła (Bazielich 1992b, tabl. I: 8, V: 7, XIV: 12), Podłęże (Rydzewski 1989, tabl. I: 10, IX: 8, X: 14, XIII: 8), Kraków-Pleszów (Kogus 1984, tabl. XLIII: 5). Misy profilowane, podobne do typu I wyróżnionego w tej pracy licznie występują na cmentarzysku w Kietrze, w grobach z V okresu EB (Gedl 1982b, tabl. I: 11, VIII: 14, XX: 19) i nieco rzadziej w grobach z okresu halsztackiego (Gedl 1973, tabl. III: 15, LXIV: 10). Misy typu I datowane na koniec epoki brązu i okres halsztacki występują często w podgrupie kieleckiej (m.in. Bocheniec, Nagłowice, Nida, Wefecz, Janowice Poduszowskie-Antoniów) (Matoga B., Matoga A. 1985, s. 137, tabl. VIII: 6; Miśkiewicz 1969, s. 149).

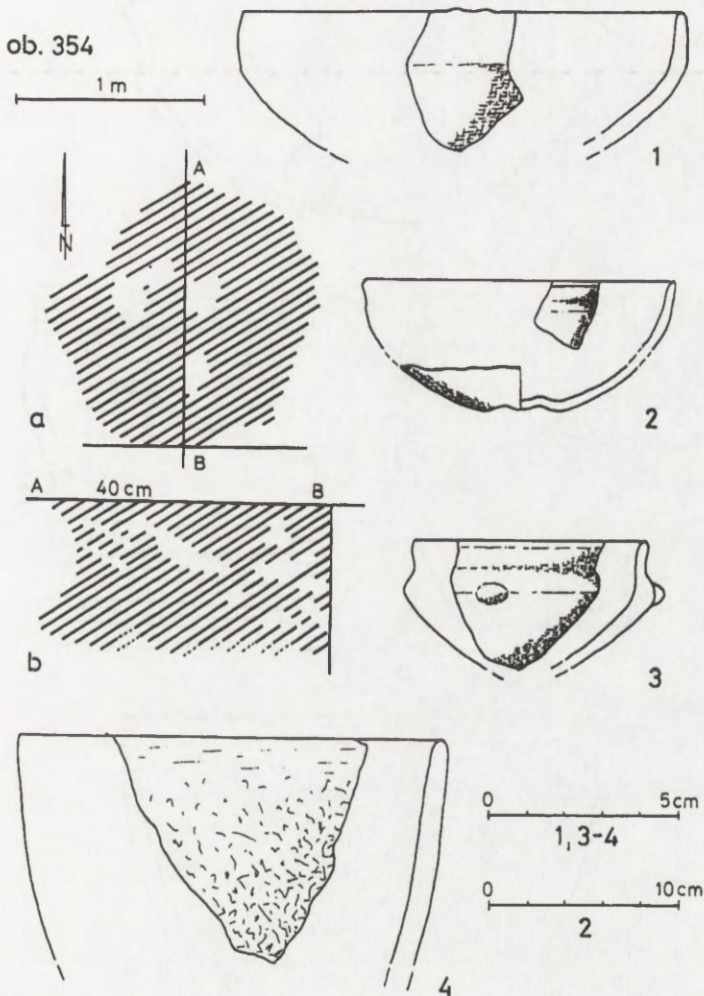
Misy typu IIA są wg Durczewskiego formą dość powszechną, pojawiają się na Śląsku z końcem IV okresu EB i trwają w głąb okresu halsztackiego, kiedy to występują bardzo licznie, nato-

Ryc. 15. Iwanowice stan. Babia Góra II. Obiekt 231: a — rzut poziomy na gł. 90 cm, b — profil pionowy od gł. 60 cm. *Ceramika*: 1 — ob. 231, 2 — ar 518, 3 — ar 1012.

Fig. 15. Iwanowice, Site Babia Góra II. Feature no. 231: a — horizontal layout on level 90 cm, b — vertical cross-section from level 60 cm. *Pottery*: 1 — feature no. 231, 2 — are 518, 3 — are 1012.

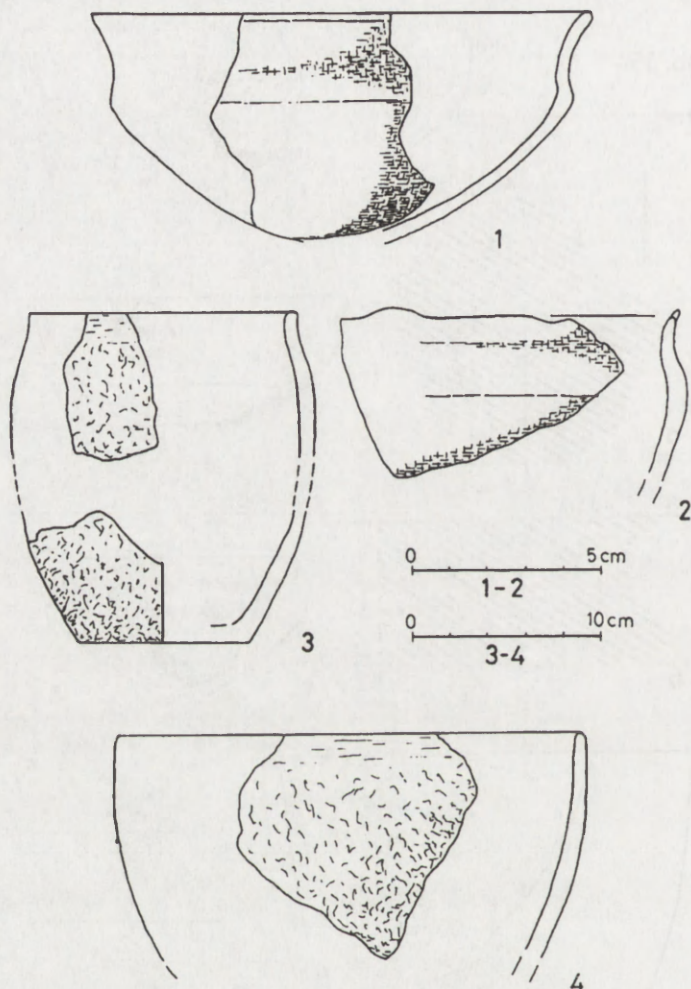
miast występy na krawędzi wylewu pojawiają się od V okresu EB (Durczewski 1946, s. 55). W grobach szkieletowych grupy górnośląsko-małopolskiej są one typowe dla okresu halsztackiego (np. w Orzechu; Abłamowicz 1994, tabl. IIb, Vc, IXi), ewentualnie mogą być datowane na V okres EB (Gedl 1964, s. 52). Znane są w podgrupie krakowskiej m.in. z Krakowa-Pleszowa (Rachwaniec 1980, tabl. III: 3, Kogus 1985, tabl. LXVII: 9, LXV: 11), Podłęża (Rydzewski 1989, tabl. XI: 2, XII: 19, XIV: 12), Krakowa-Mogiły (Bazielich 1992b, tabl. VI: 12). Także w grupie

Ryc. 16. Iwanowice stan. Babia Góra II. Obiekt 354: a — rzut poziomy na gł. 60 cm, b — profil pionowy od gł. 40 cm. *Ceramika*: 1 — ar 1016, 2-3 — ar 1150, 4 — ob. 582.

Fig. 16. Iwanowice, Site Babia Góra II. Feature no. 354: a — horizontal layout on level 60 cm, b — vertical cross-section from level 40 cm. *Pottery*: 1 — are 1016, 2-3 — are 1150, 4 — feature no. 582.

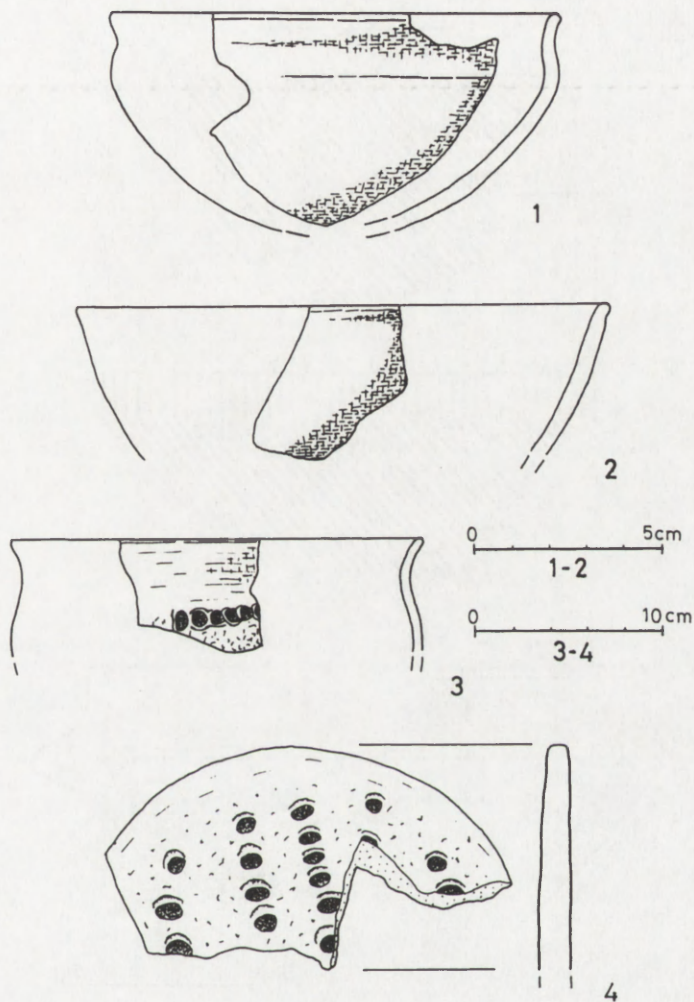
śląskiej występują głównie w okresie halsztackim (Gedl 1973, tabl. I: 9, VI: 8, 9), choć znane są też w V okresie EB (Gedl 1982b, tabl. IX: 7, XXI: 11). Tego typu misy znane są z terenu podgrupy kieleckiej z kilku stanowisk późnołużyckich, m.in. z Janowic Poduszowskich-Antoniowa (Matoga B., Matoga A. 1985, tabl. I: 1, VI: 7), a w Wielkopolsce występują powszechnie w V okresie EB i w okresie halsztackim (Miśkiewicz 1968, s. 149-150).

Ryc. 17. Iwanowice stan. Babia Góra II. *Ceramika*: 1 — ob. 250, 2 — ar 1154, 3 — ar 1081C/1151A, 4 — ar 1151.

Fig. 17. Iwanowice, Site Babia Góra II. *Pottery*: 1 — feature no. 250, 2 — are 1154, 3 — are 1081C/1151A, 4 — are 1151.

Misy typu IIB odpowiadają niektórym misom typu A wg klasyfikacji Durczewskiego (w kształcie odwróconego stożka, lub też ze ściankami łukowato wygiętymi), wśród których występują również takie egzemplarze z lekko wyodrębnioną na zewnątrz krawędzią wylewu (Durczewski 1948, tabl. XLI: 36). Podobne formy znane są m.in. z Krakowa-Pleszowa (Rachwaniec 1981, ryc. 10g, 12a) i Krakowa-Mogiły (Bazielich 1993, ryc. 3). Pojedyncze egzemplarze znane z podgrupy kieleckiej datowane są na przełom epoki brązu i okresu halszackiego (Miśkiewicz 1968, s. 149).

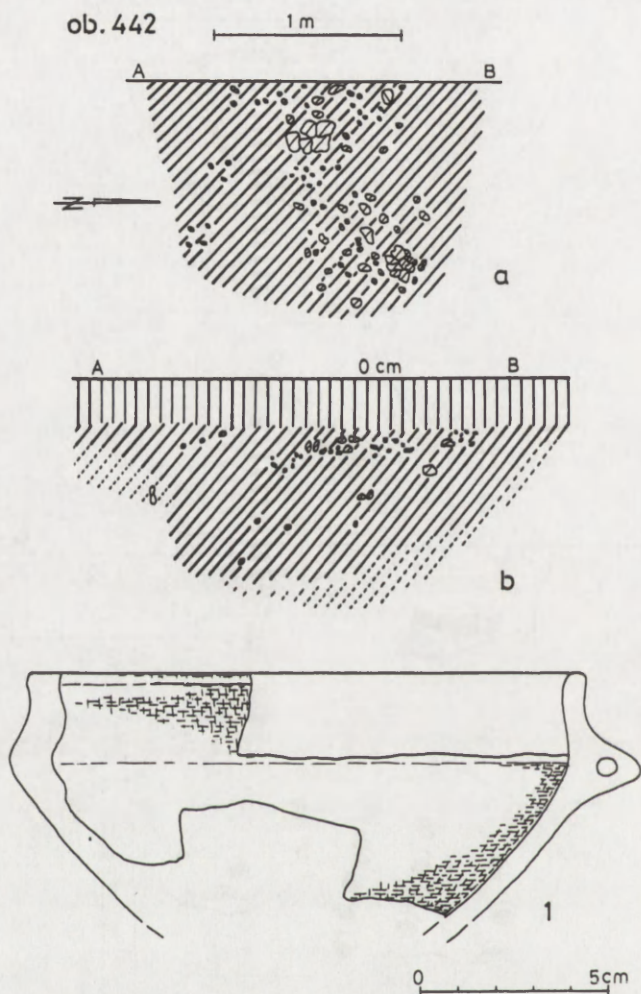

Ryc. 18. Iwanowice stan. Babia Góra II. *Ceramika*: 1 — ar 1150, 2-4 — ar 1151.

Fig. 18. Iwanowice, Site Babia Góra II. *Pottery*: 1 — are 1150, 2-4 — are 1151.

3. Czerpaki

Są to naczynia cienkościenne, delikatnej roboty, o powierzchniach gładkich, czasami prawie wytłuszczonych, barwy czarnej lub brunatnej. Zawierają domieszkę mineralną drobno- i rzadziej średnioziarnistą. W materiale ceramicznym omawianego stanowiska wystąpiły m.in. duże fragmenty tych naczyń, które pozwoliły na częściową, a w jednym przypadku na pełną rekonstrukcję tej formy (ryc. 10: 5).

Ryc. 19. Iwanowice stan. Babia Góra II. Obiekt 442: a — rzut poziomy na gł. 40 cm, b — profil pionowy od gł. 0 cm. *Ceramika*: 1 — ar 1081C/1151A.

Fig. 19. Iwanowice, Site Babia Góra II. Feature 442: a — horizontal layout on level 40 cm, b — vertical cross-section from level 0 cm. *Pottery*: 1 — are 1081C/1151A.

W omawianym materiale wyróżniono dwa typy czerpaków: półkuliste oraz profilowane (ryc. 5).

Typ I: czerpaki półkuliste — charakteryzują się profilem mniej więcej półkulistym, łagodnie schodzącym do dna naczynia, które w jednym w pełni zrekonstruowanym przypadku jest wklęsłe (ryc. 10: 5). Stopień rekonstrukcji pozwala na stwierdzenie z całą pewnością trzech tego typu egzemplarzy, natomiast można wnosić, że z tego typu form pochodzą zniszczone ucha taśmowate, oraz fragmenty z wklęsłymi dnami, choć należy tutaj zaznaczyć, że nie jest wykluczone ich pochodzenie także z cienkościennych mis.

Typ II: czerpak profilowany — chodzi tu właściwie o jeden egzemplarz (ryc. 11: 1), który w porównaniu do wyżej opisanych form ma dużo mniejsze rozmiary i różni się od nich profilem, gdyż posiada wyraźnie wyodrębnioną szyjkę, a krawędź wylewu jest skierowana na zewnątrz.

Czerpaki typu I (z wklęsłym dnem) to bardzo powszechna forma w kulturze łużyckiej a chronologicznie koncentruje się głównie w V okresie EB. Na Śląsku występuje już od IV okresu EB po okres halsztacki, w Wielkopolsce nawet po okres wczesnolateński (Durczewski 1946, s. 73). W grupie górnośląsko-małopolskiej bardzo często występują w grobach datowanych na V okres EB i Ha C, m.in. w Zbrojewsku, (Gedl 1991, ryc. 23c; Gedl 1994, ryc. 9b, 18a; Gedl 1996, ryc. 40a), Orzechu, (Abłamowicz 1994, tabl. Ib, IIc, Vd, IXc i in.), Opatowie (Gedl, Krauss 1961, tabl. II, 7). Jest to też forma powszechna w podgrupie krakowskiej, znana zarówno z osad jak i cmentarzysk m.in. w Skotnikach (Antoniewicz 1920, tabl. X: 35, 37), Iwanowicach-Klinie (Kozłowski 1912, tabl. I: 6, 7, III: 18, 19; Kozłowski 1913, rys. 130), Krakowie-Pleszowie (Rachwaniec 1980, tabl. I: 1, Kogus 1984, tabl. LV: 5, XLIX: 14), Podłężu (Rydzewski 1989, tabl. V: 19, VIII: 12). Na cmentarzysku w Kietrzu czerpaki tego typu występują powszechnie w V okresie EB (Gedl 1982, tabl. II: 3, 4, IV: 11, 12), a także w okresie halsztackim (Gedl 1973, tabl. X: 5, XI: 25). Z terenu kielecczyny znane są pojedyncze egzemplarze tych naczyń, gdzie występują zwykle łącznie z ceramiką datowaną na koniec epoki brązu (Matoga B., Matoga A. 1985, tabl. III: 2, VI: 2, Miśkiewicz 1968, s. 150; Rogozińska 1960, tabl. IV: 4, 5, 6). Znane są także w grupie tarnobrzeskiej, gdzie występują na cmentarzyskach od IV okresu EB po okres wczesnolateński (Moskwa 1976, s. 80, ryc. 14j, 31a, 34o, 71h).

Czerpaki typu II, w których dna są często wklęsłe, datowane są podobnie jak typ I. Na Śląsku występują głównie w V okresie EB, a w Wielkopolsce głównie w okresie halsztackim (Durczewski 1946, s. 74–75). Licznie występują m.in. na cmentarzysku w Orzechu (Abłamowicz 1994, tabl. XI 1, XV c), w Zbrojewsku, w grobach z V okresu EB (Gedl 1990, ryc. 40b; Gedl 1996, ryc. 39e), w Wawrzeńcycach na cmentarzysku datowanym na V okres EB i Ha C (Gajewski 1960, tabl. II: 2, III: 2). Jednak podobnie jak typ I jest to forma długotrwała i może występować od IV okresu EB do początków okresu lateńskiego (Abłamowicz 1994, s. 49). Podobne formy w podgrupie krakowskiej wystąpiły m.in. w Baczynie (Prokopowicz-Krauss 1967, tabl. IV: 7, V: 4), Iwanowicach-Klinie (Kozłowski 1913, rys. 128, 132), Skotnikach (Antoniewicz 1920, tabl. X, 38, 39). Czerpaki typu II występują na cmentarzysku w Kietrzu w wielu grobach z V okresu EB i okresu halsztackiego (Gedl 1973, tabl. IV: 17, VII: 17; Gedl 1982b, tabl. XXII: 6, XXXVI: 16).

Tego typu egzemplarze znane są w grupie tarnobrzeskiej gdzie datuje się je na V okres EB i wczesną fazę okresu halsztackiego (Moskwa 1976, s. 80–81, ryc. 14k, 90d, 93ejj).

4. Kubki lub czarki

Są to naczynia nieduże, o średnicy wylewu równej, nieco mniejszej lub nieco tylko większej od maksymalnej średnicy brzuśca. Istotną cechą tych form jest stosunek wielkości szyi do pozostałej części naczynia. Szyja w kubkach jest zazwyczaj wyraźnie wyższa niż w przypadku profilowanych mis i czerpaków co odróżnia kubki od tych form. Poza tym maksymalna wydatłość brzuśca jest umieszczona z reguły niżej niż w przypadku czerpaków i mis, co powoduje, że te naczynia

są bardziej smukłe. Niestety brak całościowej rekonstrukcji kubka utrudnia podanie ściślejszej definicji, jednak posiadane informacje pozwalają wyodrębnić taką kategorię. Kubki to naczynia cienkościenne o powierzchniach gładkich, barwy czarnej i brunatnej, z domieszką mineralną drobno- i średnioziarnistą.

W obrębie omawianego materiału głównie ze względu na wysokość i sposób wychylenia szyi wydzielono dwa typy kubków profilowanych (ryc. 6).

Typ I: są to kubki o wysokiej szyjce wyraźnie wygiętej na zewnątrz i płynnie załamanym brzuścu (ryc. 10: 1, 12: 2, 13: 2). Zaliczono tu również trzy fragmenty tylko górnej partii naczyń (ryc. 10: 2).

Typ II: jest to jeden egzemplarz (ryc. 14: 4) o krótkiej i bardzo lekko wychylonej na zewnątrz szyjce i łagodnej linii brzuśca, przy czym średnica wylewu jest nieco mniejsza od maksymalnej wydętości brzuśca.

Kubki z omawianego stanowiska nie były ornamentowane, jedynie na pojedynczym egzemplarzu pod załomem brzuśca stwierdzono dwie krótkie, pionowe kreski ryte (ryc. 13: 2).

Kubki podobne do typu I i II znane są m.in. z Krakowa-Mogiły (Bazielich 1992a, ryc. 5; Bazielich 1993, tabl. XXVII: 2), oraz rejonu Kopca Wandy w Nowej Hucie (Rachwaniec 1985, tabl. XXXI: 4, 5). Wykazują one pewne podobieństwo do niektórych kubków datowanych na V okres EB (Durczewski 1948, tabl. XLIX: 18, 26, 27, 31, LXXXIV: 10).

5. Naczynia wazowate

Naczynia te są grubościenne, do ich wyrobu została użyta domieszka mineralna średnio- i gruboziarnista, posiadają powierzchnie gładkie (b. często wyblyszczzone, por. ceramika typu C), a w niektórych przypadkach ich dolne partie są chropowate, powierzchnia zewnętrzna posiada barwę szarą, brunatną, czarną a czasami kremową. Poniższy podział opiera się głównie na kształcie brzuśca, szyi oraz ich wzajemnych proporcjach (ryc. 7).

Typ I: zaliczono tu naczynia, w których załom brzuśca jest zaokrąglony, a szyje są stożkowate lub proste (?). Wyróżniono tu dwa podtypy:

Podtyp IA — naczynia o szyi stożkowej i w miarę łagodnie przechodzącej w brzusec naczynia (8 przypadków, np. ryc. 11: 3, 5, 14: 1). Zapewne z tej kategorii pochodzą 4 fragmenty górnych tylko partii naczyń (ryc. 14: 2).

Podtyp IB — naczynia o szyi bardziej zdecydowanie oddzielonej od brzuśca i raczej prostej niż stożkowej (5 przypadków, np. ryc. 12: 5).

Do typu I zaliczono także trzy fragmenty zaokrąglonych brzuśców. W kilku egzemplarzach zaliczonych do typu I stwierdzono chropowacenie powierzchni pod załomem naczynia (ryc. 11: 5). W jednym przypadku na załomie występuje poziomy guzek plastyczny (ryc. 14: 1), a w egzemplarzu z ryc. 11: 3 pod załomem brzuśca znajduje się pionowe, podłużne, owalne zagłębienie, po bokach którego występują pionowe wałeczki.

Typ II: załom brzuśca w tym przypadku jest ostry, a naczynie ma kształt dwustożkowaty (np. ryc. 13: 5). W obu zaliczonych tu okazach pod załomem brzuśca występuje chropowacenie, a w egzemplarzu z ryc. 13: 5 na załomie znajduje się poziomy guzek plastyczny.

Ornamentyka reprezentowanych w omawianym materiale naczyń wazowatych jest bardzo uboga i ogranicza się do poziomych guzów plastycznych (ryc. 13, 5; 14, 1), oraz wyżej opisanego pionowego wgłębienia (ryc. 11: 3).

Typ I naczyń wazowatych odpowiada niektórym popielnicom (z zaokrąglonym załomem brzuśca) typu A wg klasyfikacji Durczewskiego (Durczewski 1948, tabl. XX: 2, 3, 5, 6). Naczynia tego pokroju (zarówno gładkie w całości jak i z dolną częścią chropowaconą) należą do form długotrwałych i powszechnie występujących na cmentarzyskach kultury łuzyckiej, nie wykazują one zróżnicowania chronologicznego, występują od przełomu III/IV okres EB do wczesnego okresu lateńskiego (Miśkiewicz 1968, s. 143). Ze względu na fakt, iż nie posiadamy egzemplarzy w całości, można przyjąć pochodzenie niektórych fragmentów z naczyń, które mając przekrój taki jak formy zaliczone do typu I charakteryzują się występowaniem poziomych listewek pod załomem brzuśca (popielnice typu B wg Durczewskiego, Durczewski 1946, s. 35). Są one charakterystyczne wyłącznie dla grupy górnośląsko-małopolskiej, poza nią nie występują i datowane są głównie na V okres EB i sporadycznie na Ha C (Miśkiewicz 1968, s. 144). Odpowiadały by one m.in. naczyniom z cmentarzyska Kraków-Mydlniki, które datowane jest na V okres EB i częściowo na okres halsztacki C (Gedl 1982, s. 24–25, ryc. 9), oraz niektórym popielnicom z Janowic Poduszowskich-Antoniowa (Matoga B., Matoga A. 1985, s. 137). Jeśli chodzi o ornament na egzemplarzu z tabl. XXVII: 2 to jest także możliwe, że pochodzi on z tego typu naczyń chronologicznie sytuowanych w V okresie EB i okresie halsztackim, gdyż podobne zdobienie występuje właśnie na niektórych popielnicach tego typu (Durczewski 1948, tabl. XXIII: 1, 2). Naczynia wazowate z zaokrąglonym brzuścem są popularne w podgrupie krakowskiej i występują na wielu stanowiskach m.in. Kraków-Pleszów (Kogus 1984, tabl. L: 1, 4; Kogus 1985, tabl. LXXIV: 7), Podłęże (Rydzewski 1989, ryc. 68), Kraków-Mogiła (Bazielich 1993, ryc. 5, s. 118), Baczyn (Prokopowicz-Krauss 1967, s. 154).

Naczynia zaliczone do podtypu IA mają odpowiedniki w grupie tarnobrzeskiej gdzie datowane są głównie na okres halsztacki, choć nie wyklucza się ich występowania w V okresie EB oraz we wczesnym okresie lateńskim (Moskwa 1976, s. 65; ryc. 31k, 34g). Naczynia wazowate zaliczone do typu IB datuje się w grupie tarnobrzeskiej na okres halsztacki i ewentualnie początek lateńskiego (Moskwa 1976, s. 69; ryc. 6b, 58f, 70i).

Naczynia wazowate typu II odpowiadają niektórym formom dwustożkowatym popielnic typu A wg klasyfikacji Durczewskiego. Jest to forma długotrwała i powszechna, na Śląsku występuje już od II okresu EB po okres halsztacki. W Małopolsce znana jest już od III okresu EB (m.in. Iwanowice-Wysyłek) (Durczewski 1946, s. 33). Cechą charakterystyczną dla grupy górnośląsko — małopolskiej jest fakt, że zdecydowana większość tych naczyń ma dolną część chropowaconą (tak jak w naszym przypadku). Na współczesnych cmentarzyskach Dolnego i Środkowego Śląska formy te są w całości gładkie (Durczewski 1946, s. 34, 35).

6. Naczynia miniaturowe

Chodzi tu właściwie o jeden tylko okaz (ryc. 16: 3) częściowo zrekonstruowany, w kształcie profilowanej miseczki o średnicy wylewu 6 cm i maksymalnej wyđętości brzuśca 7 cm, który na

załomie posiada małejki poziomy guzek plastyczny. Egzemplarz ten przypomina swoim profilem misy typu IB.

7. Płacki

Jest to bardzo liczna kategoria wyrobów ceramicznych na omawianym stanowisku. Są to okrągłe, płaskie formy, których średnica waha się w granicach 20–34 cm, najczęściej liczy około 26 cm. Ich grubość wynosi 8–16 mm, najczęściej w środku są najgrubsze, a im bardziej na zewnątrz tym są cieńsze. Posiadają barwę żółtą, szarawożółtą, niekiedy pomarańczową. Do ich wyrobu używano domieszki mineralnej, średnio- i szczególnie -gruboziarnistej. Płacki mają zazwyczaj jedną stronę bardzo gładką, zazwyczaj wyblyszczoną, natomiast druga jest szorstkawa, czy też schropowacona, przy czym przy brzegu prawie zawsze jest wyblyszczona i zazwyczaj nieco ścienniona w stosunku do pozostałej części. Bardzo często na stronie szorstkiej występują dołki paznokciowe umieszczane nieregularnie, w rzędach równoległych (ryc. 18: 4), lub też dookólnych. W jednym przypadku na gładkiej powierzchni wystąpiły cienkie, równoległe, ryte kreski, oraz otwór na wylot, natomiast w dwóch przypadkach mamy do czynienia z małymi dołeczkami rozmieszczonymi nieregularnie.

Tego typu wyroby na terenach Śląska, Czech i Moraw używane były często jako pokrywki dla popielnic, natomiast w grupie górnośląsko-małopolskiej gdzie funkcję pokrywek spełniały misy, płacki znane są głównie z osad gdzie prawdopodobnie używano je do wypieku płaskich chlebków w popiele (Durczewski 1946, s. 87). Podobnie było w południowej części Górnego Śląska, gdzie płacki znane są głównie z osad, a w wyposażeniu grobów jest ich bardzo mało (Gedl 1982b, s. 18). Natomiast na Śląsku Środkowym występują pospolicie w grobach ze schyłku EB (Gediga 1967, s. 119–121).

Płacki gliniane (zwane przez Durczewskiego talerzami) na Śląsku datowane są od IV okresu EB a występują głównie w V okresie. W Wielkopolsce, Czechach i na Morawach występują od V okresu EB, głównie w okresie halsztackim. W grupie górnośląsko-małopolskiej datowane są także od V okresu EB, jednak najliczniej występują w okresie halsztackim (Durczewski 1946, s. 87). W grupie tarnobrzeskiej płacki znane są przede wszystkim z osad i datuje się je w oparciu o współwystępujące z nimi wyroby na czasy od V okresu EB do schyłku halsztackiego włącznie (Moskwa 1976, s. 83).

ANALIZA OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH

Na stanowisku Iwanowice-Babia Góra II materiały zaliczone do kultury łużyckiej stwierdzono w 77 obiektach wziemnych (tabela 1 i 2). Mają one różne kształty, wielkości, rodzaje wypełnisk. Oprócz jam zawierających materiał zaliczany tylko do kultury łużyckiej, stwierdzono dużą liczbę obiektów, w których występowała także ceramika przypisywana innym kulturom archeologicznym. Podstawowym kryterium klasyfikacji i analizy obiektów nieruchomych są kształty jam, rodzaje ich wypełnisk oraz głębokości zalegania materiału ruchomego.

W wielu przypadkach stan dokumentacji opisowej i rysunkowej nie pozwala na dokładniejszą interpretację oraz określenie pierwotnej funkcji obiektów (szczególnie brak rysunków profili pionowych niektórych jam).

Przy ocenie formy obiektów ziemnych brano pod uwagę ich rzuty poziome oraz cięcia profilowe. Wśród omawianych obiektów z materiałami kultury łużyckiej (dla których posiadamy rysunki profili pionowych) wyróżniono następujące kształty: trapezowate (6 jam), prostokątne (6 jam) oraz nieckowate (30 jam). Istotnym kryterium podziału i analizy obiektów ziemnych są także rodzaje ich wypełnień, które dzieli się generalnie na warstwowe, jednolite, oraz plamiste. Jest to podział przyjęty przez S. Kadrowa dla klasyfikacji obiektów nieruchomych kultury mierzanowickiej ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra (Kadrow 1991, s. 19–22). Sposób i czas powstawania wypełnień był uzależniony od funkcji jaką spełniała jama (Kadrow 1991, s. 19–21; Kruk, Milisaukas 1981, s. 71).

Obiekty trapezowate — zaliczono tu jamy o numerach: 96, 237, 281, 353, 354, 567. Ich kształty w rzutach poziomych są koliste a średnice wynoszą 150–220 cm. Głębokości mieszczą się w granicach 80–130 cm. Materiały kultury łużyckiej pochodzące z tych obiektów nie zawsze są związane z okresem ich funkcjonowania — tak jest w przypadku jam 281, 353 i 567. Fragmenty ceramiki zaliczone do kultury łużyckiej wystąpiły w tych przypadkach w górnych partiach jam (w ich nieckach stropowych, które powstały w wyniku destrukcji obiektu pod wpływem czynników naturalnych) i dostały się do nich w czasie kiedy obiekty te nie spełniały już swoich funkcji (por. Kadrow 1991, ryc. 10, s. 29). Posiadają wypełnienia warstwowe ze stożkiem zasypiskowym a czas ich funkcjonowania wiąże się z okresem trwania kultury mierzanowickiej (por. Kadrow 1991, tabela nr 33), kiedy to spełniały funkcję przydomowych piwniczek podręcznych (Kadrow 1991, s. 36–38; 1995, ryc. 28).

W trzech przypadkach czas funkcjonowania obiektów o kształcie trapezowatym wiązać należy z okresem działalności ludności kultury łużyckiej. Wskazuje na to głębokość zalegania materiałów zaliczonych do tej kultury, pomimo ich współwystępowania z materiałami starszymi. Chodzi tu o obiekty o numerach: 96 (ryc. 11), 237 i 354 (ryc. 16), posiadające wypełnienia o strukturze plamistej. Możliwe, że spełniały one rolę jam tzw. gospodarczych np. pojemników do wielokrotnego użytku — piwniczek, tak jak miało to miejsce w przypadku trapezowatych jam mierzanowickich czy też neolitycznych (Kadrow 1991, s. 29). Piwniczki takie mogły być lokowane w obrębie budynków mieszkalnych, choć w naszym przypadku są sytuowane raczej poza nimi. Stanowiły jednak zapewne elementy, które towarzyszyły chatom (Kadrow 1991, s. 77).

Obiekty trapezowate na osadach kultury łużyckiej spełniały bardzo często funkcje jam zasobowych i podręcznych piwniczek, służących do przechowywania i magazynowania produktów oraz przedmiotów codziennego użytku (Miśkiewicz 1968, s. 173; Michalski 1983, s. 156; ryc. 45, 47, 48, tab. 2). Takie jamy występują przykładowo na stanowiskach: Kraków-Pleszów (Rook 1960, s. 194), Kraków-Wyciąże (Cabalska 1983, ryc. 12), Kraków-Mogiła (Bazielich 1995, s. 63–64).

Obiekty prostokątne — zaliczono tu jamy o numerach: 6, 40, 183(?), 219, 302, 454. W rzutach poziomych (posiadamy tylko dwa takie rysunki) mają kształty koliste o średnicy ok. 160 cm. Ich

głębokości mieszczą się w granicach 60–110 cm. Posiadają wypełniska warstwowe (nr 40), plamiste (nr 183, 302, 454), oraz jednolite (nr 6, 219). W dwóch przypadkach materiały kultury łużyckiej znalazły się w górnych partiach jam starszych (neolityczna — nr 40 i wczesnobrązowa — nr 183).

Obiekty prostokątne, których czas funkcjonowania wiązał się z okresem trwania kultury łużyckiej posiadały w dwóch przypadkach wypełniska jednolite (ob. 6 — ryc. 10, ob. 219). Proces powstawania takich wypełniak wiązał się bezpośrednio z funkcją jam i był raczej krótkotrwały (Kadrow 1991, s. 29; Kruk, Milisauskas 1981, s. 71). Oba obiekty posiadają w swoich wypełniskach mało zabytków ruchomych (zarówno ceramiki jak i kości). Nie można na podstawie posiadanych danych uznać ich za tzw. śmietniskowe, możliwe że były to np. jamy zasobowe porzucone niedługo po ich powstaniu z nieznanym nam przyczyn.

Dwa obiekty kultury łużyckiej o kształtach prostokątnych i wypełniskach niejednorodnych, plamistych (ob. 302, ob. 454) mogły podobnie jak wyżej opisane obiekty trapezowate pełnić funkcje jam zasobowych czy też podręcznych piwniczek przydomowych. W kulturze łużyckiej często spotykamy jamy zasobowe o takich kształtach (Michalski 1983, s. 156, tab. 2).

Obiekty nieckowate — jest to najliczniejsza kategoria jam zaliczonych do kultury łużyckiej, pochodzących ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra II. W rzutach poziomych mają one kształty okrągłe, owalne, lub nieregularne. Posiadają wypełniska jednolite, plamiste i warstwowe. Ich głębokości wahają się w granicach 20–90 cm, niektóre z nich są więc bardzo zagłębione, inne ledwo zaznaczone w profilu. Obiekty zaliczone do tej kategorii mogły powstawać w wyniku działań zamierzonych (np. w celu wykonania ziemianek, palenisk), lub też stanowić uboczny efekt działań takich jak eksploatacja gliny (Kadrow 1991, s. 30; Miśkiewicz 1968, s. 173), czy też sondowanie gruntu w celu rozpoznania możliwości zakładania nowych domostw (Bazielich 1995, s. 64; Kadrow 1991, s. 33). Nie jest również wykluczone, że część jam o nieckowatym kształcie, to naturalne zagłębienia, które zostały wypełnione materiałem zabytkowym w wyniku działania czynników naturalnych, lub w czasie porządkowania (Bazielich 1995, s. 64).

Wśród tej kategorii obiektów występują dwa, o których możnaby sądzić, że stanowiły wziemne obiekty mieszkalne. W pracy tej przyjęto więc za J. Michalskim termin: jamy mieszkalne (Michalski 1983, s. 151). W rzutach poziomych są czworokątne lub owalne, rzadziej okrągłe, posiadają ścianki prostopadłe lub ukośne (w profilach pionowych) oraz płaskie dna (Michalski 1983, s. 151; Miśkiewicz 1968, s. 173). Według tego badacza brak śladów ognisk lub palenisk wewnątrz takich jam nie dyskwalifikuje ich funkcji mieszkalnej, co tłumaczy sezonowością osadnictwa (domostwa „letnie” z paleniskami na zewnątrz). Jest to fakt dość często obserwowany na osadach zaliczonych do kultury łużyckiej, tak jest np. w Krakowie-Mogile, gdzie paleniska występowały zwykle luźno, w pewnej odległości od obiektów mieszkalnych (Bazielich 1995, s. 63). Autor ten przyjmuje także, że w wypełniskach jam mieszkalnych należy spodziewać się licznych zabytków (szczególnie ceramiki), które są pozostałością po działalności mieszkańców (Michalski 1983, s. 151). Przyjmując podobne kryteria można wnioskować, że na omawianym stanowisku funkcje mieszkalne pełnić mogły jamy nr 23 i 282 (?). Nie jest wykluczone, że było ich więcej, jednak brak rysunków profilowych nie pozwala na zdefiniowanie ich jako mieszkalne (np. jamy nr 4, 88, 89).

Szczególnie ciekawym przypadkiem jest jama oznaczona numerem 231 (ryc. 15). Jej powierzchnia mieszkalna liczy ok. 5 m kw., przy czym obiekt ten nie był eksplorowany w całości. W części SW posiada ona rodzaj „przedsionka”, gdzie zapewne umieszczone było wejście, które zaznacza się zarówno w rzucie poziomym jak i w profilu. W wypełniku wystąpiło dużo fragmentów ceramiki kultury łużyckiej (bez „obcych” wrętów) oraz kości i krzemienie. Jak wynika z opisu i rysunków raczej brak jest śladów ogniska czy też paleniska wewnątrz tego „budynku”. Jest to najpewniejszy przypadek wśród obiektów kultury łużyckiej interpretowanych jako mieszkalne na omawianym stanowisku. Nie zmienia tego fakt, że w czasie eksplorowania jamy wyróżniono w jej obrębie inne obiekty (177, 212, 213, 214 — właściwie są to skupiska kości ludzkich). Są one pozostałościami po zniszczonych grobach KM, a pochodzące z nich nieliczne fragmenty zaliczone do kultury łużyckiej należy wiązać bezpośrednio z obiektem 231. Forma podobna do opisanej (z rodzajem przedsionka) jest znana m.in. ze stanowiska w Tomicach pow. Dzierżoniów (Michalski 1983, ryc. 36).

Jeśli chodzi o jamę nr 282 to niestety nie była ona eksplorowana w całości, co właściwie uniemożliwia nam jej dokładną interpretację, choć kształt rzutu poziomego (owalno-czworokątny) i kształt dna mogłyby wskazywać na jej mieszkalny charakter.

W żadnym z naszych obiektów, które hipotetycznie zaliczono do kategorii mieszkalnych, nie zachowały się ślady dołków postłupowych, mogących dowodzić istnienia konstrukcji podtrzymujących zadaszenie i ścianki. Nie można wykluczyć, że na omawianym stanowisku takie konstrukcje słupowe mogły istnieć w powiązaniu z obiektami mieszkalnymi. Silny stopień zniszczenia górnych partii warstwy antropogenicznej (erozja, głęboka orka), przy stosunkowo małych głębokościach dołków postłupowych nie pozwala jednak na stwierdzenie obecności tego typu jam w bezpośrednim sąsiedztwie czy też w obrębie ziemianek.

Wśród obiektów o kształtach nieckowatych na szczególną uwagę zasługuje jama nr 442 (ryc. 19), która w dokumentacji opisowej stanowiska została uznana za palenisko lub też piec. Jest ona dość głęboka (ok. 80 cm), w rzucie poziomym ma kształt owalny (? – nie była eksplorowana w całości). Warstwa grud polepy występuje od głębokości 30 cm, szczególnie w dwóch zwartych skupiskach (wg dokumentacji opisowej mógł to być zawalony piec), do poziomu ok. 50 cm. Pod nią na głębokości 50–100 cm wystąpiły liczne fragmenty ceramiki zaliczone do kultury łużyckiej a także mniej liczne neolityczne (?) i wczesnobrązowe (?). Stan dokumentacji nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie czy było to tylko otwarte palenisko wyłożone gliną, czy też występowała tu jakaś konstrukcja w typie pieca. Nie jest to wykluczone i możliwe, że urządzenie to służyło do wypalania naczyń, o czym świadczyłyby liczne fragmenty ceramiki. Piece są liczną grupą wśród jam produkcyjnych na osadach kultury łużyckiej, wszystkie spotykane mają konstrukcję jednokomorową i często do ich budowy stosowano glinę (Michalski 1983, s. 172–178). Nie można również wykluczyć, że było to po prostu gliniane palenisko założone w niecce, która już wcześniej została wypełniona materiałem zabytkowym w wyniku procesów naturalnych.

Możliwe, że funkcję paleniska pełniła również jama nr 500, w której wystąpiło skupienie dużych kamieni. Jest to tylko hipoteza powstała na podstawie rysunku rzutu poziomego, w opisie nie znajdujemy tego typu informacji. Nie posiadamy również danych dotyczących obecności śladów ognia.

Tabela I. Obiekty ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra II, w wypełniakach których wystąpiły materiały kultury lużyckiej.
Table I. Features from Site Iwanowice-Babia Góra II with material of the Lusatian culture.

nr obiektu	wykop	długość (cm)*	szerokość (cm)*	głębokość (cm)	kształt	rodzaj wypełniaka	chronologia	funkcja
4	a	300	300	?	?	jednolite?	KŁ	?
6	a	150	150	60	prostokątny	jednolite	KŁ	gospodarcza?
11	a	280	140	?	?	jednolite?	KŁ	?
13	a	?	150	?	?	jednolite?	KŁ	?
15	a	140	140	55	nieckowaty	jednolite	KŁ	?
38A	c	280	?	40	nieckowaty	jednolite	KŁ	?
40	c	240	?	110	prostokątny	warstwowe	neolit	gospodarcza?
41	c	150	140	40	nieckowaty	jednolite	KŁ	?
52	c	120	120	?	?	jednolite	KŁ	?
74	e	140	100	20	nieckowaty	jednolite	KŁ	?
75	f	200	?	45	nieckowaty	jednolite	KŁ	?
78	g	180	180	40	nieckowaty	plamiste	KŁ	?
84	f	140	120	40	nieckowaty	plamiste	KŁ	?
88	e	260	200	50	?	jednolite?	KŁ	?
89	e	160	160	20	?	jednolite?	KŁ	?
90	e	100	100	?	?	plamiste?	KŁ	?
96	e	200	200	80	trapezowaty	plamiste	KŁ	gospodarcza
105	d	100	100	40	nieckowaty	plamiste	KŁ	?
106	d	120	80	?	?	jednolite?	KŁ	?
107	d	100	100	?	?	jednolite?	KŁ	?
111	d	?	?	?	?	?	KŁ?	?
119abcd	d	?	?	25-30	nieckowate	plamiste	KŁ	?
129	h	200	140	30	nieckowaty	plamiste	KŁ	?

135	e	120	120	100	?	?	?	KL	?
147	k	300	300	70	?	plamiste	plamiste	KL	?
154	g1	120	120	90	nieckowaty	nieckowaty	plamiste	KL	?
158	d	110	110	30	nieckowaty	nieckowaty	jednolite	KL	?
161	d	?	?	?	?	?	?	KL?	?
162	d	?	?	?	?	?	jednolite?	KL	?
178	d	?	?	?	?	?	?	KL	?
180	d	320	?	70	nieckowaty	plamiste	plamiste	KL	?
181	d	180	180	45	nieckowaty	jednolite	jednolite	KL	?
183	f	200?	130?	70	prostokątny?	plamiste	plamiste	KM	gospodarcza?
189	d	?	?	?	?	?	?	KL	?
205	f	?	?	30?	?	plamiste?	plamiste?	KL?	?
209	d	?	?	?	?	?	?	KL?	?
212	d	?	?	?	?	?	?	KL	?
214	d	?	?	?	?	?	?	KL	?
215	d	100	80?	25	?	jednolite?	jednolite?	KL?	?
217	d	80	80	50	nieckowaty	jednolite	jednolite	KL?	?
218	d	140	?	50	nieckowaty	jednolite	jednolite	KL?	?
219	d	140	?	60	prostokątny	jednolite	jednolite	KL	gospodarcza?
220	d, d1	200	?	50	nieckowaty	plamiste?	plamiste?	KL	?
221	d	130	?	70	dwie niecki	plamiste	plamiste	KL	?
222	d	120	120	40	?	jednolite?	jednolite?	KL	?
227	d	?	?	50?	nieckowaty?	plamiste?	plamiste?	KL	?
230	d	110	110	?	?	plamiste?	plamiste?	KL	?
231	d	300	230	60	nieckowaty	plamiste	plamiste	KL	mieszkalna
234	d	130	80	20	nieckowaty	plamiste	plamiste	KL	?
236	d	140	?	30	nieckowaty	jednolite?	jednolite?	KL	?
237	d	110	?	60	trapezowaty	plamiste	plamiste	KL	gospodarcza?

250	a1	?	?	?	?	?	nieckowaty	?	jednolite?	KŁ	?
276	a1	160	110	40	40	nieckowaty	plamiste	plamiste	plamiste	KŁ	?
279	f3	200	100	50?	50?	nieckowaty	?	?	?	KŁ	?
280	e1	160	110	35	35	trapezowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
281	e1	200	200	95	95	nieckowaty	plamiste	plamiste	plamiste	KŁ	gospodarcza
282	e1	230	190	65	65	?	?	?	?	KŁ?	mieszkalna?
296	d1	110	110	70	70	?	?	?	?	KŁ	?
298	d1	90	70	20	20	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
299	d1	150	110	40?	40?	?	?	?	?	KŁ	?
301	d1	90	70	35	35	prostokątny	nieckowaty	?	?	KŁ	?
302	d1	140	140	70	70	?	?	?	?	KŁ	gospodarcza
303	d1	120	80	25	25	nieckowaty	trapezowaty	?	?	KŁ	?
332	a1	200	200	80	80	trapezowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
353	c1	220	200	120	120	nieckowaty	trapezowaty	?	?	KŁ	gospodarcza
354	c1	150	150	80	80	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	gospodarcza
361	c1	200	180	90	90	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
442	y, y1	180	140	90	90	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	palenisko
454	x	200	200	80	80	prostokątny	nieckowaty	?	?	KŁ	gospodarcza
472b	x	120	120	70	70	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
500	a2	120?	120?	40	40	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	palenisko?
530	y1	180	160	40	40	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
550	y1	150	120?	80	80	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
551	y1	110	110	30?	30?	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
567	a4	180	180	130	130	trapezowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	gospodarcza
575	a4	230	180?	65	65	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?
582	h2	180	180?	75	75	nieckowaty	nieckowaty	?	?	KŁ	?

*Długość i szerokość obiektu mierzona w stropowej części (najczęściej na poziomie wyróżnienia).

Tabela II. Inwentarz ruchomy obiektów ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra II, w wypełniakach których wystąpiły materiały kultury łużyckiej.

Table II. Artifacts from features with material of the Lusatian culture from Site Iwanowice-Babia Góra II.

nr obiektu	ceramika kultury łużyckiej			ceramika niełużycka			inne zabytki				
	A	B	C	inne	neolit	KM	KT	nieokreślone	polepa	inne kości	krzemień
4	99	35	-	17	-	-	-	-	17	50	38
6	15	7	-	1	-	-	-	-	5	2	2
11	14	3	-	-	4?	4?	-	-	10	4	2
13	1	4	-	2	-	23	-	-	7	-	10
15	24	14	2	2	-	-	-	10	81	8	20
38A	6	2	-	1	10	-	-	-	14	5	23
40	10	4	-	-	145	15	-	-	500	16	150
41	19	1	-	-	90	-	-	-	6	1	21
52	35	8	-	14	-	-	-	-	33	9	5
74	5	7	-	1	1	-	-	3	2	8	3
75	25	11	11	10	2	1	2	26	4	24	38
78	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	13
84	69	6	10	5	-	-	-	-	4	5	18
88	6	1	-	8	-	-	-	-	17	21	31
89	3	-	1	-	18	1	-	20	2	15	68
90	-	-	4	-	2	-	-	6	-	-	2
96	7	8	2	-	6	-	1?	-	-	2	20
105	3	3	-	12	3	-	-	30	28	12	10
106	10	12	-	-	-	-	-	-	-	1	3
107	2	1	-	1	5	3?	-	-	-	2	9
111	2	4	-	-	10	-	-	-	3	4	19
117*	100	45	18	31	-	-	-	-	-	-	-
119	17	26	1	2	20	4	-	20	7	50	44
129	6	3	-	1	9	9	-	-	9	5	33
135	6	-	1	-	33	1	2	7	3	44	103
147	29	14	9	3	35	40	-	-	9	89	195

154	7	3	-	-	-	-	-	7	-	-	-	2	1	3
158	1?	-	-	-	-	-	3?	3?	-	-	-	1	-	19
161	2	-	-	-	-	-	3	1	-	2	-	-	-	6
162	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	3	2	2	2
178	1	-	-	1	-	-	4?	3?	-	-	1	10	5	5
180	1	1	-	-	-	-	10?	-	-	-	-	8	11	11
181	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-	2	2	4	4
183	-	1	-	-	-	-	6	11	-	-	-	-	-	-
189	9	1	-	4	-	-	-	-	-	10	-	2	2	2
205	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
209	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
212	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
214	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	3
215	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
217	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5
218	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	2	5
219	-	1	3	-	-	-	-	4?	-	-	-	6	4	4
220	19	10	1	10	-	-	-	-	-	4	1	-	-	5
221	11	7	-	2	-	-	-	1	-	-	-	9	17	17
222	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2
227	13	4	2	1	-	-	-	-	-	-	5	38	23	23
230	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	6	4	4
231	5	5	-	20	-	-	-	-	-	-	1	18	9	9
234	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
236	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	1	1
237	6	1	-	2	-	-	1	-	-	-	-	6	4	4
250	3	4	-	-	-	-	5	-	-	3	2	2	8	8
276	22	3	1	1	-	-	20?	-	10?	-	1	-	-	8
279	31	20	8	4	-	-	-	-	-	15	60	5	34	34
280	6	1	-	1	-	-	-	-	-	-	3	-	1	1
281	7	2	-	1	-	-	21	9	-	7	1	194	173	173

282	7	3	-	1	13	-	-	-	3	-	4	20
296	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	2
298	4	4	-	7	-	1	-	-	-	-	2	5
299	31	13	-	3	-	-	-	-	8	3	9	13
301	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
302	57	5	1	8	3	-	-	-	-	3	5	24
303	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	3
332	19	12	5	9	-	-	-	-	25	8	8	19
353	8	2	4	-	70	25	-	-	-	20	58	180
354	2	2	-	-	20	10	-	-	-	-	1	42
361	1	-	-	-	17	8	-	-	-	-	16	98
442	42	10	7	1	15?	10?	-	-	-	ok. 300	5	40
454	1	2	-	-	17	9	7	-	-	-	5	110
472b	48	7	15	2	1	3	-	-	-	2	67	38
500	8	4	3	6	-	-	-	-	11	-	5	10
530	50	17	2	7	5?	25	-	-	-	75	-	-
550	17	5	-	1	5?	5	-	-	-	-	-	-
551	23	4	1	3	2	1	-	-	6	22	-	-
567	1	1	-	1	-	20	-	-	-	-	-	-
575	5	1	6	6	3	6	-	-	5	-	-	-
582	12	15	-	2	3	-	-	-	-	1	-	-

*Obiekt 117 — w tym przypadku chodzi o materiały kultury lużyckiej pochodzące z nienumerowanego obiektu (wykop e, ar 1012AC) wykopane we wczesnobrązowy rów ciągnący się przez wykopy: b, c, d2, e, e2, f, f2, f3, h, h1, h2, x, y, y1. Rów ten datowany jest na fazę klasyczną kultury mierzanowickiej (Kadrow 1991, s. 84). Podobną stratyografię zaobserwowano przy lużyckich obiektach nr 454 i 582, które również były wkopane w mierzanowicki rów — obiekt 117.

Tabela III. Ceramika kultury łużyckiej ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra II występująca poza obiektami.

Table III. Pottery of the Lusatian culture from Site Iwanowice-Babia Góra II found beyond features.

Ar	Wykop	ceramika kultury łużyckiej			
		A	B	C	inne
515 CD	i	1	1	-	-
517B CD	i, w3	3	3	-	-
518 CD	i	25	2	-	-
587	w2, w4, y1	2	7	-	-
588	y	1	-	-	-
658	y	8	-	-	-
728	c, y1	3	1	-	-
798 AC	g	10	-	1	-
871 AC	x	-	1	-	-
873 AC	x	2	-	-	-
941	x	-	1	-	-
1008 AB	g	1	-	-	-
1009 ABD	b, g	2	1	-	-
1010	b, d	1	-	-	-
1011	d2	6	-	-	1
1012	e, e2	15	10	9	5
1013 AC	f	7	4	70	1
1014 C	f2	4	1	-	1
1015 BD	h	16	15	-	-
1016 AB	k	3	1	2	-
1017 AB	k	-	-	1	-
1080	b, d	38	11	4	17
1081	d, d1	8	3	-	4
1081C/1151A	d	36	16	-	17
1082	e, e1, e2	52	6	2	4
1083 ACD	f, f1	9	3	2	-
1084 ACD	f2, f3	6	1	1	1
1085 BCD	h, h1	2	2	3	-
1150	d	145	52	35	53
1151	d, d1	102	12	13	15
1152	e, e1	3	3	1	-
1153	f, f1	1	-	1	-
1154	f2, f3	3	3	-	-
1155	h, h1	8	2	-	-
1220 AB	d	2	-	-	-
1221 AB	d1	4	-	-	-
1222 AB	e, e1	10	-	-	-
1225 AB	h, h1	1	3	1	-
1291	a, a1	1	1	-	-
1292	a, a1	19	1	6	-
1293	a, a1	-	2	-	-
1294 ABC	a, a1	9	2	-	-
1294B/1295A	a	3	-	-	2
1295 AB	a	18	-	-	-

Wszystkie pozostałe obiekty zaliczone do kategorii nieckowatych nie posiadają cech, które mogłyby ewentualnie określić ich pierwotne funkcje, nawet jeśli w ogóle założymy, że nie są one skutkiem ubocznym innych działań człowieka, o których była mowa powyżej.

ROZPLANOWANIE OSADY

Biorąc pod uwagę maksymalny zasięg wykopów, materiały łuzyckie występują praktycznie na całym przebadanym terenie stanowiska Babia Góra II. Ograniczały się one do powierzchni około 1,5 ha. Teren zajęty przez ludność tej kultury ma kształt zbliżony do elipsy zorientowanej po linii NW–SE. Lokalizacja taka pokrywa się z naturalnym ukształtowaniem skłonu zbrocza. Obiekty są jednak rozłożone nierównomiernie, grupują się w mniejsze skupiska, które oddalone są od siebie na znaczne nieraz odległości (ryc. 8).

Szczególnie liczne zgrupowanie jam występuje na wykopach d i d1. Jest to część osady, gdzie skupia się największa liczba obiektów, ponadto materiał „łuzny” stąd pochodzący jest także najliczniejszy. W obrębie tego skupiska znajduje się m.in. obiekt nr 231 zinterpretowany jako mieszkalny, oraz dwie jamy (nr 237, 302), które uznane zostały za gospodarcze. Nie jest wykluczone, że te trzy obiekty stanowiły razem jedną zagrodę, gdyż odległość między nimi jest nieduża (5–6 m) co pozwala powiązać je ze sobą. Przez zagrodę rozumiano tutaj najmniejszą jednostkę stałego osadnictwa, zasiedloną przez potencjalnie samowystarczającą grupę ludzi (rodzinę), zamieszkującą wspólnie dom i użytkującą zespół urządzeń gospodarczych, znajdujący się w jego bezpośrednim sąsiedztwie (Kadrow 1991, s. 74). Zakładano tu także za S. Kadrowem, że integralnym elementem zagrody jest piwniczka stanowiąca często jej jedyny element w pełni uchwytny metodami badań archeologicznych, w obliczu braku śladów naziemnych konstrukcji (Kadrow 1991, s. 74).

Brak dokładnych rysunków pozostałych obiektów uniemożliwia nam stwierdzenie czy w ramach tego skupiska istniała ewentualnie także druga zagroda. Ponieważ chronologicznie materiał ze stanowiska jest raczej zwarty, prawdopodobnie należy wykluczyć teorię, że niektóre z tych obiektów stanowią pozostałości po zabudowie, która miała miejsce po okresie funkcjonowania zagrody wcześniejszej.

Drugie, mniej liczne skupienie wystąpiło na południowy-wschód od wyżej opisanego (wykopy e, e1); prawdopodobnie stanowiło ono kolejną zagrodę. Chodzi tu mianowicie o trapezowaty obiekt nr 96, który pełnił zapewne funkcję piwniczki i położony w jego bezpośrednim sąsiedztwie obiekt nr 282, który teoretycznie spełniał funkcję mieszkalną (nie został przebadany w całości).

Dwie inne jamy, które zostały zinterpretowane jako zasobowe i mogą poświadczать istnienie kolejnych zagród, zlokalizowane są na północ od wyżej opisanych.

Chodzi tu o obiekt prostokątny nr 454 (wykop x), oraz trapezowaty nr 354 (wykop c1). W ich bezpośrednim sąsiedztwie nie stwierdzono innych jam, jak to było w powyższych przypadkach.

Odległości między poszczególnymi zagrodami wynoszą: 15 m między jarami 302 i 96, 28 m między 302 i 454, 33 m między 454 i 354, przy czym w ostatnim przypadku mamy do czynienia z dużym obszarem nieprzebadanym między wykopami x i c1. Należy zatem liczyć się z możliwością występowania innych jam zasobowych między nimi.

Jama paleniskowa nr 442 jest najbardziej na północ wysuniętym obiektem zaliczonym do kultury łużyckiej na omawianym stanowisku. Obok niej znajdowały się trzy inne jamy — nr 500, 550, 551. Na podstawie posiadanych informacji nie można określić ich wzajemnych relacji i ewentualnych powiązań między nimi. Inna jama, która teoretycznie była paleniskiem (nr 500) może być związana ze skupieniem obiektów nr 4, 11, 13, 15 (wykopy a, a1, a2). Niestety także o tych obiektach nie można powiedzieć zbyt wiele, gdyż nie posiadamy rysunków ich cięć profilowych (z wyjątkiem jamy 15).

CHRONOLOGIA OSADY

Z powodu braku dobrych wyznaczników chronologicznych w postaci np. dobrze datowanych zabytków metalowych, chronologia materiałów zaliczonych do kultury łużyckiej pochodzących ze stanowiska Iwanowice-Babia Góra II, musi opierać się na analogiach dla wyrobów ceramicznych pochodzących z innych stanowisk tzw. grupy górnośląsko-małopolskiej. Ceramika stanowi więc jedyną możliwość określenia czasu funkcjonowania osady.

Na podstawie przeprowadzonej analizy form naczyń, które zdołano zrekonstruować rysunkowo, można stwierdzić, że materiał, który występuje na Babiej Górze II charakteryzuje się pewną zwartością czasową i należy go synchronizować z tzw. fazą klasyczną grupy górnośląsko-małopolskiej, która datowana jest na V okres epoki brązu i częściowo okres halsztacki C wg systemu chronologicznego J. Kostrzewskiego (Gedl 1980, s. 332–333). Jest to więc okres kiedy podgrupa krakowska posiada już wyraźnie górnośląsko-małopolski charakter.

Styl charakterystyczny dla tej fazy przejawia się m.in. takimi formami jak: misa profilowana zaopatrzona w uszko poziomo przekłute, misa półkulista o brzegu lekko zagiętym do środka z plastycznymi występami na krawędzi wylewu, czerpaki półkuliste lub profilowane często z wklęsłymi dnami, naczynia garnkowate lekko profilowane i beczułkowate.

Wg periodyzacji M. Gedla stworzonej dla obszarów zachodniej Małopolski, w tym dla podgrupy krakowskiej (Gedl 1982, s. 26–27, ryc. 13) materiał ten należy synchronizować najpewniej z fazą Prokocim-Skotniki. Jest to etap rozwojowy

wyróżniony dla obszarów Wyżyny Miechowskiej, Pogórza Wielickiego i okolic Krakowa na podstawie obserwacji cmentarzysk kultury łużyckiej. Faza ta reprezentowana jest w ceramice przez specyficzny materiał, który generalnie charakterystyczny jest dla tzw. klasycznej fazy grupy górnośląsko-małopolskiej. Cmentarzyska fazy Prokocim-Skotniki to duże nekropole ciałopalne datowane głównie na V okres epoki brązu. Brak jest zdecydowanych podstaw aby przeciągać czas ich trwania w głąb wczesnej epoki żelaza. Jednak ze względu na niewystępowanie w zachodniej Małopolsce wpływów halsztackich nie można wykluczyć trwania fazy Prokocim-Skotniki w czasie rozwoju stylu halsztackiego na Śląsku, czyli w okresie halsztackim C (Gedl 1982, s. 26). Faza Prokocim-Skotniki synchronizowana jest z IV fazą cmentarzyska w Kietrze i III fazą cmentarzyska w Zbrojewsku (Gedl 1982, ryc. 13).

Na terenie Małopolski zachodniej ze względu na brak wpływów halsztackich, jest raczej niemożliwe wyraźne oddzielenie schyłkowego okresu epoki brązu od początków wczesnej epoki żelaza i wyróżnianie tutaj okresu Hallstatt C jest raczej bezpodstawne (Gedl 1982, s. 26). Początki wczesnej epoki żelaza są trudne do wyróżnienia właściwie w prawie całej grupie górnośląsko-małopolskiej i jedynie na zachodnich jej peryferiach spotyka się importy halsztackie lub ślady oddziaływań z grupy śląskiej, które mogą ułatwić datowanie. Początki wczesnej epoki żelaza w tej grupie to w zasadzie dalszy ciąg fazy klasycznej wytworzonej jeszcze w najmłodszym okresie epoki brązu (Gedl 1995, s. 17). Na terenie Wyżyny Miechowskiej mamy jednak do czynienia ze zjawiskiem, które w pewien sposób pozwala na wyróżnienie fazy związanej z okresem halsztackim w pełnym jego rozumieniu. Na stanowisku Iwanowice-Klin wystąpiły pochówki szkieletowe (wraz z ciałopalnymi) (Kozłowski 1917), które są najprawdopodobniej wynikiem oddziaływań ze strony podgrupy częstochowsko-gliwickiej (Gedl 1982, s. 26, ryc. 10). Groby te nawiązują do cmentarzysk fazy Częstochowa-Raków z górnego dorzecza Warty, na których pojawiają się m.in. wyroby żelazne. Faza ta jest datowana już na wczesną epokę żelaza, choć formy grobów są typowe dla całej fazy klasycznej tej podgrupy (Gedl 1982, s. 18). Ceramika z osady kultury łużyckiej na Babiej Górze II wykazuje pewne podobieństwa do tej z Częstochowy-Rakowa czy też Iwanowice-Klina. Nie jest więc wykluczone, że osada ta mogła być związana z tym właśnie okresem. Przemawiałyby za tym m.in. liczne fragmenty naczyń garnkowatych z wklęsłymi dnami, czy misy łagodnie profilowane z poziomo przekłutym uszkiem, które często występują na nekropolach typu Częstochowa-Raków (Gedl 1982, ryc. 5). Ponieważ jednak nie posiadamy żadnych grobów, które można by wiązać bezpośrednio z naszą osadą, zestaw ceramiczny jest niepełny i brak jest jakichkolwiek wyrobów metalowych, nie mamy podstaw aby wyróżnić w omawianym materiale fazę związaną już na pewno z wczesnym okresem epoki żelaza, czyli z tzw. fazą Iwanowice-Klin w podgrupie

krakowskiej (Gedl 1982, ryc. 13), choć nie można wykluczyć funkcjonowania osady na Babiej Górze II w tym właśnie okresie.

STANOWISKO IWANOWICE- BABIA GÓRA II NA TLE OSADNICTWA KULTURY ŁUŻYCKIEJ W KOTLINIE IWANOWICKIEJ

Rejon Kotliny Iwanowickiej jest bardzo istotną jednostką geograficzną dla poznawania procesów osadniczych w czasach prehistorycznych. Był on zasiedlany od początków neolitu (kultury cyklu wstęgowego), poprzez epokę brązu, wczesną epokę żelaza, okres wpływów rzymskich po wczesne średniowiecze. Na interesującym nas terenie zostały przeprowadzone badania powierzchniowe w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, oraz prace realizowane przez Zakład Archeologii Małopolski PAN (poszukiwania w dorzeczu Dłubni) (Kruk 1969). Badania te prowadził Janusz Kruk, który dokonał później wstępnego opracowania pozyskanych materiałów i określił ich przynależność kulturową i chronologiczną. Oprócz prac powierzchniowych prowadzono na niektórych stanowiskach także regularne badania wykopaliskowe, m.in. właśnie na Babiej Górze. Jak dotychczas, najlepiej poznanym okresem osadniczym w Kotlinie Iwanowickiej jest wczesny okres epoki brązu, kiedy to interesujący nas region zajmowały grupy ludności kultury mierzanowickiej. Studia nad tym zagadnieniem zaowocowały licznymi publikacjami (m.in. Kadrow 1991, 1995; Kadrow, Machnikowie 1992; Machnikowie 1973; Machnikowie, Kaczanowski 1987).

Z czasów trwania kultury łużyckiej, znamy w rejonie Iwanowic pewną liczbę stanowisk, odkrytych w wyniku badań wykopaliskowych jak i powierzchniowych (ryc. 9). Niektóre z nich zostały opublikowane jeszcze w początkach XX wieku (Kozłowski 1912, 1913, 1917, 1920).

Ludność omawianej kultury zasiedliła opisywany region już w III okresie epoki brązu zakładając ciałopalne cmentarzysko na wzgórzu zwanym Wysyłek (Kozłowski 1920). Materiały z tego stanowiska wykazują podobieństwa w ceramice i w wyrobach brązowych do tzw. podgrupy głubczyckiej grupy śląskiej kultury łużyckiej i jest bardzo prawdopodobne, że to właśnie ludność z terenów Wyżyny Głubczyckiej przybyła na ziemię Wyżyny Miechowskiej i w okolice Krakowa nad górną Wisłą (Gedl 1995, s. 15). M.in. na podstawie materiałów z Wysyłka M. Gedl wyróżnił pierwszą fazę podgrupy krakowskiej kultury łużyckiej zwaną właśnie Iwanowice-Wysyłek, dla której charakterystyczne jest m.in. występowanie śląskiej ceramiki guzowej (Gedl 1982, s. 22, ryc. 7, ryc. 13). Jest to jedyne stanowisko z tego okresu w rejonie Iwanowic. Na osadzie Iwanowice-Babia Góra II nie stwierdzono żadnych materiałów, które można by synchronizować z wczesną fazą kultury łużyckiej.

W czasie trwania fazy klasycznej grupy górnośląsko-małopolskiej obserwujemy bardziej intensywny rozwój osadnictwa w rejonie Kotliny Iwanowickiej, choć nie możemy mówić o jego dużym zagęszczeniu. Z tego okresu znamy kilka stanowisk, które można by synchronizować z omawianą w tej pracy osadą. Są to m.in. trzy cmentarzyska (ryc. 9 — K, IW7, M14) i dwie osady (IW6, BGIII). Jedno z tych cmentarzysk zlokalizowane jest na przeciwległym brzegu Dłubni (IW7), inne położone na południowy-wschód od Babiej Góry (M14). Niestety, na stanowiskach tych nie przeprowadzono systematycznych badań wykopaliskowych, co utrudnia ich dokładniejsze datowanie i określenie stosunku chronologicznego do fazy Iwanowice-Klin (Ha C).

Ponieważ nie jest wykluczony związek naszej osady z cmentarzyskiem i osadą na Górze Klin (por. Chronologia osady), a stanowiska wyżej wymienione są datowane ogólnie na VEB/ HaC (Rydzewski 1997, ryc. 1), możliwe że tworzyły one funkcjonujące w tym czasie zwarte skupisko osadnicze. Znając rozmieszczenie stanowisk wydaje się prawdopodobne, że ludność zamieszkująca Babią Górę mogła chować swoich zmarłych na wzgórzu Klin, gdzie oprócz grobów szkieletowych z Ha C, występują ciepłopalne pochówki ze schyłku EB. Nie jest również wykluczone użytkowanie cmentarzyska położonego po wschodniej stronie Dłubni (IW7). Osada zlokalizowana na Babiej Górze III prawdopodobnie pochodzi z tych samych czasów co nasza. Materiały kultury łużyckiej pochodzące z badań wykopaliskowych na Babiej Górze III czekają na opracowanie.

Oprócz wyżej opisanych, na południe od Babiej Góry występują jeszcze trzy stanowiska (pojedynczy grób D13, osada M11, ślad osadniczy D10) datowane ogólnie na kulturę łużycką. Nie jest wykluczone ich istnienie w czasie trwania fazy klasycznej grupy górnośląsko-małopolskiej, ale nie mamy bezpośrednich podstaw na poparcie tej hipotezy. Systematyczne badania wykopaliskowe mogłyby w przyszłości rozjaśnić obraz zasiedlenia Kotliny Iwanowickiej przez ludność kultury łużyckiej.

WNIOSKI KOŃCOWE

W wyniku przeprowadzonych studiów uzyskano część odpowiedzi na postawione przed ich rozpoczęciem pytania. Stwierdzono, że na stanowisku Iwanowice-Babia Góra II istniała osada otwarta typu wiejskiego zamieszkiwana przez ludność kultury łużyckiej. Usytuowana była ona na terasie cypla wzniesienia, w pobliżu dużego ciek wódno jakim jest rzeka Dłubnia.

Społeczność zamieszkująca osadę użytkowała pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze w formie ziemianek lub półziemianek wykonywanych w podłożu lessowym. Ich funkcje stwierdzono w wyniku analizy kształtów i rodzajów wy-

pełnisk obiektów ziemnych. Pozwoliło to wyznaczyć w obrębie osady kilka zagród, zamieszkiwanych zapewne przez pojedyncze rodziny, które trudniły się najprawdopodobniej rolnictwem i przydomową hodowlą. Ze względu na duży stopień zniszczenia stanowiska w rezultacie procesów naturalnych i działalności antropogenicznej, nie udało się odtworzyć wyglądu konstrukcji naziemnych zabudowy.

Dzięki przeprowadzonej analizie ceramiki, w tym głównie rekonstrukcji form naczyń, ustalono czas trwania osady na fazę klasyczną grupy górnośląsko-małopolskiej, czyli V okres epoki brązu i początkową fazę wczesnej epoki żelaza. Stanowisko to należy więc umieścić wśród wielu cmentarzysk i osad tzw. podgrupy krakowskiej egzystujących w czasie największego rozkwitu osadnictwa ludności kultury łużyckiej na tych terenach. Należy tu także zaznaczyć, że nasza osada jest umiejscowiona w skupieniu stanowisk w rejonie Kotliny Iwanowickiej, które jest swego rodzaju „wyspą” osadniczą kultury łużyckiej w zachodniej Małopolsce (por. Rydzewski 1997, ryc. 1).

BIBLIOGRAFIA

A b ł a m o w i c z Renata

1990 *Orzech, woj. Katowice*, „Silesia Antiqua” 32, s. 244–248.

1994 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Orzechu gm. Świerklaniec, woj. Katowice*, „Śląskie Prace Prehistoryczne” 3, s. 24–102.

A n t o n i e w i c z Włodzimierz

1920 *Cmentarzysko ciałopalne z końca epoki brązowej w Skotnikach pod Krakowem*, „Prace i materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne” 1, s. 53–94.

B a z i e i c h Maria

1984 *Materiały odkryte w Krakowie — Nowej Hucie na stanowiskach nr 35 i 42 (Krzesławice)*, Mat. Arch. NH 8, s. 125–132.

1992a *Młodsza faza kultury łużyckiej na st. Mogiła 62, 62A i 62B w Krakowie-Nowej Hucie* [w:] *Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami* (materiały z Międzynarodowej Konferencji odbytej w Rzeszowie w 1991 roku), s. 139–152.

1992b *Osada kultury łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile na st. 62 cz. I — materiały*, Mat. Arch. NH 15, s. 73–136.

1993 *Osada kultury łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile na st. 62 cz. II*, Mat. Arch. NH 16, s. 103–146.

1995 *Osada kultury łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile na st. 62 cz. III*, Mat. Arch. NH 18, s. 45–80.

- B ł a s z c z y k Włodzimierz
1965 *Cmentarzisko kultury łużyckiej w Częstochowie-Rakowie*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie” 1, s. 25–224.
- B o l e k Zdzisław
1976 *Cmentarzisko kultury łużyckiej w Małusach Wielkich gm. Mstów*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie” 4, s. 3–62.
- B u r a t y Ń s k i Stanisław, Z a j ą c Roman
1968 *Dwa wyjątkowej wielkości naczynia zasobowe kultury łużyckiej z Nowej Huty-Mogily*, Mat. Arch. 9, s. 171–175.
- C a b a l s k a Maria
1983 *Materiały z epoki brązu i wczesnego okresu epoki żelaza odkryte na stanowisku Nowa Huta-Wyciąże I (5) w latach 1950–52*, Mat. Arch. NH 7, s. 7–74.
- C z o p e k Sylwester
1996 *Grupa tarnobrzeska nad środkowym Sanem i dolnym Wisłokiem*, Rzeszów.
- D u r c z e w s k i Zdzisław
1939–1946 *Grupa górnośląsko-małopolska kultury łużyckiej w Polsce, cz. I (syntetyczna)*, Wydawnictwa Śląskie „Prace Prehistoryczne” nr 4. 1948 *Grupa górnośląsko-małopolska kultury łużyckiej w Polsce, cz. II (materiały)*, Wydawnictwa Śląskie „Prace Prahistoryczne” nr 6.
- F i t z k e Jan
1933 *Poszukiwania archeologiczne w Pobiedniku w powiecie miechowskim*, Prz. Arch. 4, s. 246–248.
- G a j e w s k i Leszek
1960 *Cmentarzisko szkieletowe kultury łużyckiej w Wawrzeńczycach pow. Proszowice*, Mat. Arch. 2, s. 85–93.
- G e d i g a Bogusław
1967 *Plemiona kultury łużyckiej w epoce brązu na Śląsku Środkowym*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- G e d l Marek
1961 *Cmentarzisko kultury łużyckiej w Dankowie pow. Kłobuck cz. II (materiały z badań prowadzonych w latach 1957 i 1958)*, Mat. Arch. 3, s. 65–109.
1962 *Kultura łużycka na Górnym Śląsku*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
1964 *Szkieletowy obrządek pogrzebowy w kulturze łużyckiej*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Archeologiczne”, z. 6.
1967 *Wyniki wstępnych badań wykopaliskowych w Biskupicach pow. Kraków*, Spraw. Arch. 19, s. 61–67.
1973 *Cmentarzisko halsztackie w Kietrzu, pow. Głubczyce*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
1975 *Kultura łużycka*, Kraków.
1980 *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Europie*, Kraków.

- 1982a *Periodyzacja i chronologia kultury łużyckiej w zachodniej Małopolsce [w:] Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z Południem Kraków — Przemyśl, s. 11–32.*
- 1982b *Cmentarzysko ze schyłku epoki brązu w Kietrzu cz. I, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.*
- 1984 *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 26, s. 190–194.*
- 1986 *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 28, s. 209–213.*
- 1987 *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 29, s. 196–200.*
- 1990 *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 32, s. 262–268.*
- 1991 *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 33/34, s. 194–200.*
- 1994a *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 36/37, s. 236–250.*
- 1994b *Cmentarzysko z epoki brązu w Bachórzcu-Chodorówce, Kraków.*
- 1995 *Grupa górnośląsko-małopolska kultury łużyckiej, „Śląskie Prace Prehistoryczne” 4, s. 13–18.*
- 1996 *Zbrojewsko, woj. Częstochowa, „Silesia Antiqua” 38, s. 167–173.*
- G e d l Marek, K r a u s s Adam**
- 1961 *Groby kultury łużyckiej na stanowisku 7 w Opatowie pow. Kłobuck, Mat. Arch. 3, s. 111–120.*
- G o ł u b k o w Jerzy**
- 1974 *Osady ludności kultury łużyckiej w rejonie wsi Czeladź Wielka pow. Góra, „Silesia Antiqua” 16, s. 43–70.*
- G ó r s k i Jacek**
- 1993 *Osada kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile, stanowisko 55 (Analiza materiałów cz. I), Mat. Arch. NH 16, s. 55–102.*
- 1994 *Osada kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile, stanowisko 55 (Analiza materiałów cz. II), Mat. Arch. NH 17, s. 65–112.*
- 1995 *Osada z II i III okresu epoki brązu w Nowej Hucie-Pleszowie st. 49, Mat. Arch. NH 18, s. 25–43.*
- J a ź d ź e w s k i Konrad**
- 1932 *Dwa cmentarzyska łużyckie w Boronowie i Piasku, w pow. lublinieckim, na Górnym Śląsku, WA 11, s. 61–115.*
- K a d r o w Sławomir**
- 1991 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra, cz. I. Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu, Kraków.*
- 1995 *Początki epoki brązu (dzieje iwanowickiego mikroregionu osadniczego), [w:] Nauka i Kultura w Krajobrazie Jury, t. IV: Pradzieje i Średniowiecze, s. 85–91.*
- K a d r o w Sławomir, M a c h n i k o w i e Anna i Jan**
- 1992 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra, cz. II. Cmentarzysko z wczesnego okresu epoki brązu, Kraków.*
- K o g u s Aurelia**
- 1984 *Osada kultury łużyckiej w Nowej Hucie-Pleszowie (cz. I, Katalog materiałów z badań prowadzonych w latach 1954–71), Mat. Arch. NH 8, s. 7–123.*

- 1985 *Osada kultury łużyckiej w Nowej Hucie-Pleszowie (cz. II, Katalog materiałów z badań prowadzonych w latach 1955–78)*, Mat. Arch. NH 9, s. 7–88.
- Kozłowski Leon**
- 1912 *Cmentarzisko ciałopalne w Iwanowicach na Górze Klin*, „Światowit” 10, s. 25–48.
- 1913 *Jama mieszkalna na Górze Klin w Iwanowicach*, „Światowit” 11, s. 61–76.
- 1917 *Badania archeologiczne na Górze Klin w Iwanowicach pow. miechowskiego*, Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, II Wydział Nauk Antropologicznych, nr 14.
- 1920 *Cmentarzisko ciałopalne łużyckie z III okresu epoki brązowej na uroczysku Wysłętek w Iwanowicach, pow. miechowski*, WA 5, s. 43–55.
- Kruk Janusz**
- 1969 *Badania poszukiwawcze i weryfikacyjne w dorzeczu Dłubni*, Spraw. Arch. 21, s. 347–373.
- Kruk Janusz, Milisauskas Sarunas**
- 1981 *Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie*, APolski 26, s. 65–113.
- Machnik Jan**
- 1977 *Fruhbronzezeit Polens*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Machnikowie Anna i Jan**
- 1973 *Wczesnobronzowy zespół osadniczy na „Babiej Górze” w Iwanowicach, pow. Miechów w świetle dotychczasowych badań wykopaliskowych [w:] Z badań nad neolitem i wczesną epoką brązu w Małopolsce*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Machnikowie Anna i Jan, Kaczanowski Krzysztof**
- 1987 *Osada i cmentarzisko z wczesnego okresu epoki brązu na „Górze Klin” w Iwanowicach*, Wrocław.
- Matoga Barbara, Matoga Andrzej**
- 1985 *Cmentarzisko halsztackie z Janowic Poduszowskich-Antoniowa w woj. kieleckim*, WA 50, s. 95–142.
- Michalski Jan**
- 1983 *Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych, (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej)*, Mat. SiW 5, s. 135–184.
- 1992 *Osadnictwo w Małopolsce od II okresu EB do początków okresu lateńskiego*, Warszawa.
- Miskiewicz Jacek**
- 1962 *Materiały kultury łużyckiej z międzyrzecza Pilicy i środkowej Wisły*, „Materiały Starożytne” 8, s. 327–343.
- 1968 *Kultura łużycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły*, „Materiały Starożytne” 11, s. 129–204.
- Moskwa Kazimierz**
- 1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.

Niesiołowska - Hoffmann Anna

- 1963 *Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej*, Sl. Ant. 10, s. 25–130.

Prokopowicz Janina

- 1961 *Wyniki prac wykopaliskowych na stanowisku I w Janowicach pow. Miechów*, Mat. Arch. 3, s. 51–62.

Prokopowicz - Krauss Janina

- 1967 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Baczynie pow. Kraków*, Mat. Arch. 8, s. 133–159.

Rachwaniec Andrzej

- 1980 *Groby kultury łużyckiej odkryte na stanowisku 17 w Nowej Hucie-Pleszowie woj. krakowskie*, WA 45, z. 1, s. 81–89.

- 1981 *Materiały kultury trzcinieckiej i łużyckiej ze stanowiska nr 49 w Nowej Hucie-Pleszowie (Stacja Zdawcza)*, WA 46, z. 1, s. 99–115.

- 1985 *Materiały archeologiczne ze starszego okresu epoki brązu oraz kultury łużyckiej z rejonu kopca Wandy w Nowej Hucie-Mogile*, Mat. Arch. NH 9, s. 89–191.

Reyman Tadeusz

- 1933 *Cmentarzysko późnobrązowe i halsztackie w Piasku w powiecie lublinieckim na Górnym Śląsku*, Prz. Arch. 4, s. 47–64.

Rogozńska Renata

- 1960 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Nagłowicach pow. Jędrzejów*, Mat. Arch. 2, s. 95–116.

Romanowowie Krystyna i Jerzy

- 1976 *Osada ludności kultury łużyckiej w Mietkowie, woj. Wrocław, stanowisko 9*, Sl. Ant. 18, s. 121–175.

Rook Ewa

- 1960 *Zabytki kultury łużyckiej z Pleszowa z badań 1954–55*, Mat. Arch. 2, s. 179–198.

Rydzewski Jacek

- 1986 *Przemiany stref zasiedlenia na wyżynach lessowych zachodniej Małopolski w epoce brązu i żelaza*, APolski 31, s. 125–190.

- 1989 *Osada kultury łużyckiej w Podłężu (cz. I: katalog materiałów)*, Mat. Arch. NH 13, s. 11–124.

- 1995a *Osadnictwo ludności grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej w rejonie Nowej Huty*, „Śląskie Prace Prehistoryczne” 4, s. 169–178.

- 1995b *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza*, [w:] *Nauka i Kultura w Krajobrazie Jury*, t. IV: *Pradzieje i Średniowiecze*, Kraków, s. 93–111.

- 1996 *Nowe groby ludności kultury łużyckiej z Nowej Huty-Wyciąża st. 5* [w:] *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*, Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedłowi, Kraków, s. 437–448.

- 1997 *Kultura łużycka* [w:] Z archeologii Małopolski. Historia i stan badań zachodniomałopolskiej wyżyny lessowej, (red.) Krzysztof Tunia, Kraków, s. 249–286.
- S z y d ł o w s k a Eleonora
- 1968 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przeczycach pow. Zawiercie*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, „Archeologia” z. 5. 1972 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przeczycach pow. Zawiercie*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, „Archeologia” z. 9.
- W o j c i e c h o w s k a Halina
- 1986 *Wyniki badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury łużyckiej w Świbiu, woj. katowickie, za lata 1970–1980*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 2.
- W o ź n i a k Zenon
- 1961 *Dwa późnołużyckie groby szkieletowe z Krakowa-Mogily*, Mat. Arch. 3, s. 143–148.

WOJCIECH SUDER

THE SETTLEMENT OF THE LUSATIAN CULTURE ON SITE BABIA GÓRA II IN IWANOWICE

(Summary)

In 1967–1972 (except of the year 1970) a complex excavation research was carried out on the site of Babia Góra in Iwanowice. It was a project of the Institute for the History of the Material Culture of the Polish Academy of Sciences, Department of Archaeology of Lesser Poland, directed by Jan Machnik. Foreign participants in this project, financially supported by The Smithsonian Institution, were Museum of Anthropology, University of Michigan, and later State University of New York in Buffalo. The excavations resulted in collecting a great amount of valuable data on the Babia Góra settlement-cemetery complex from the Early Bronze Age. Moreover, numerous features from the Neolithic Period and those of the Trzciniec and Lusatian cultures were also discovered. Archaeological material of the latter culture from the Babia Góra II site is discussed in this paper.

Pottery material of the Lusatian culture is very damaged and incomplete. Nevertheless, it allows drawing important chronological conclusions. After reconstruction pottery forms from the recovered potsherds the following forms

have been single out: pots (Fig. 3), basins (Fig. 4), scoops (Fig. 5), cups or bowls (Fig. 6), and vases. Some of them can be used as chronological benchmarks for dating single features and the entire site. Distinctive forms of the Classic Phase of the Silesian-Lesser Polish group of the Lusatian culture (Bronze V and — partially — Hallstatt C) are: profiled basins with vertically holed handle, hemispherical bowls with rim slightly inclining inside with knobs on the rim edge, hemispherical or profiled scoops with convex bottom, and lightly profiled or barrel-like pots. The Classic Phase can be synchronized with the so-called Prokocim-Skotniki Phase in M. Gedl's chronological system worked out for western Lesser Poland. The forms named above have many analogies on cemeteries and settlement sites of the Silesian-Lesser Polish group of the Lusatian culture.

On Site Babia Góra II in Iwanowice the material of the Lusatian culture was found in 77 dug-in feature. Among features documented by drawings depicting outline and cross-section there were 6 trapezoid pits, 6 rectangular pits, and 30 basin-like pits. Some of them might have served as dwellings or for utility purpose (storage, fireplace).

Taking into account the maximal reach of the excavation trenches the material of the Lusatian culture was found practically everywhere on the site. The trenches themselves covered the area of 1.5 hectares. The Lusatian settlement utilized the area of the elliptic outline, orientated NW–SE. Such a location complies with the natural shape of the slope. The features, however, were spread unevenly. They formed small concentrations, separated one from another by considerable distance.

Particularly numerous is concentration of pits discovered in excavation trenches „d” and „d1”. This was the most settled part of the settlement, the fact confirmed also by a great number of „strayed” finds. Among pits located there is no. 231 (Fig. 15), interpreted as a dwelling feature, and two others (nos. 237 and 302) — probably utility pits. Because all these features were grouped very close (within 5–6 meters) it is possible that originally they had belonged to the same farmstead.

Another smaller concentration was to the northeast from the first one (excavation trenches „e” and „e1”) — presumably also a farmstead. Trapezoid features no. 96 (Fig. 11) — probably a dug-in cave, and nearby feature no. 282, made up the complex. The last named feature could have served as a dwelling (it was not excavated completely). Two other pits, interpreted as storage places, may also indicate the existence of further farmsteads to the north from those previously described. They are rectangular pit no. 454 (excavation trench „x”) and trapezoid pit no. 354 (excavation trench „c1”; Fig. 16). Unlikely to other cases, no other feature has been registered in their close vicinity.

The distance between the presumed farmstead remains was: 15m between pit no. 302 and no. 96, 28m between no. 302 and no. 454, and 33m between no. 454 and no. 354. In the latter case there is a vast unexamined area left between

excavation trenches „x” and „c1”. Therefore, we cannot exclude that other storage pits existed there. Fireplace pit no. 442 (Fig. 19) is the northernmost feature of the Lusatian culture on the site.

The Babia II site was probably one element in a wide settlement zone occupied by people of the Lusatian culture. During the Classic Phase of the Silesian-Lesser Polish group the settlement of the Lusatian culture in the Iwanowice Basin expanded considerably, in comparison with situation in the earlier stages (Fig. 9). However, it still cannot be named „dense”. Three cemeteries (Iwanowice-Klin, Iwanowice, Site 7, and Maszków, Site 14) from that time have been so far registered. Unfortunately, they have not been (with the exception of Babia Góra III) systematically excavated. Such a situation excludes more detailed examination of relations between those sites and the site of Babia Góra II.

We cannot exclude that Babia Góra II settlement site was related with the settlement and cemetery on the Klin site. All of them are dated generally to EB V/HaC and perhaps they belonged to the same settlement area. Taking into account topographic situation in the vicinity of Iwanowice it seems possible that people living on the hill of Babia Góra could have buried their dead on Klin. On the latter site cremation burials from the end of the Bronze Age coexist with skeleton graves dated from Hallstatt C.

Translated by Jerzy Kopacz

